

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ
БІЛІМ ЖӘНЕ ҒЫЛЫМ МИНИСТРЛІГІ
ҒЫЛЫМ КОМИТЕТІ
Ш.Ш.УӘЛИХАНОВ АТЫНДАҒЫ ТАРИХ
ЖӘНЕ ЭТНОЛОГИЯ ИНСТИТУТЫ

«EDU.E-HISTORY.KZ»

ЭЛЕКТРОНДЫҚ ҒЫЛЫМИ ЖУРНАЛЫ

№ 1(21) қаңтар-наурыз 2020
ISSN 2710-3994

Бас редактор:
Қабылдинов Зиябек Ермұқанұлы

Редакциялық алқа:

- Абашин Сергей Николаевич – тарих ғылымдарының докторы, профессор, Санкт-Петербургтегі Европа университеті (Ресей)*
- Абдырахманов Толобек Абылович – тарих ғылымдарының докторы, профессор, И. Арабаев атындағы Қызғыз мемлекеттік университетінің ректоры. (Қырғызстан)*
- Аяған Бүркітбай Ғелманұлы – тарих ғылымдарының докторы, профессор, ҚР БҒМ ҒК Мемлекет тарихы институты директорының орынбасары. (Қазақстан)*
- Әлімбаев Нұрсан – тарих ғылымдарының кандидаты, профессор, Қазақстан Республикасы Орталық мемлекеттік музейінің директоры. (Қазақстан)*
- Әбусейтова Меруерт Қуатқызы – тарих ғылымдарының докторы, профессор, ҚР ҰҒА корр.-мүшесі. ҚР БҒМ ҒК Р. Сүлейменов атындағы Шығыстану институтының «Тарихи материалдарды зерттеу» орталығының директоры. (Қазақстан)*
- Әбіл Еркін Аманжолұлы – тарих ғылымдарының докторы, профессор, ҚР БҒМ ҒК Мемлекет тарихы институтының директоры. (Қазақстан)*
- Голден Кэтти Стромайл (Kathie Stromile Golden) – PhD, Миссисипи өңірлік мемлекеттік университеті (Mississippi Valley State University) (АҚШ)*
- Кәрібаев Берекет Бақытжанұлы – тарих ғылымдарының докторы, профессор, ҚР ҰҒА академигі, Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті, «Қазақстан тарихы» кафедрасының меңгерушісі. (Қазақстан)*
- Қожамжарова Дария Пернешқызы – тарих ғылымдарының докторы, профессор, ҚР ҰҒА академигі, М. Әуезов атындағы Оңтүстік Қазақстан университетінің ректоры. (Қазақстан)*
- Кожирова Светлана Басиевна – саясаттану ғылымдарының докторы, профессор, Фудан Университетінің Қытай және Орталық Азияны зерттеу орталығының мен «Астана» ХҒК бірлескен директоры (Қазақстан)*
- Козодой Виктор Иванович – тарих ғылымдарының докторы, профессор. (Ресей)*
- Көкебаева Гүлжауһар Какенқызы – тарих ғылымдарының докторы, профессор, ҚР БҒМ ҒК Ш.Ш. Уәлиханов атындағы Тарих және этнология институты (Қазақстан)*
- Көмеков Болат Ешмұхамедұлы – тарих ғылымдарының докторы, профессор, ҚР ҰҒА академигі, Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті Халықаралық қытшақтану институтының директоры, Л.Н.Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінің профессоры. (Қазақстан)*
- Матыжанов Кенжехан Ісләмжанұлы – филология ғылымдарының докторы, профессор, ҚР ҰҒА корр.-мүшесі, М.О. Әуезов атындағы әдебиет және өнер институтының директоры. (Қазақстан)*
- Моррисон Александр (Morrison Alexander) – PhD, профессор Оксфордского университета (Великобритания)*
- Муртазаева Рахборхон Хамидқызы – тарих ғылымдарының докторы, Мирзо Ұлықбек атындағы Өзбекстан ұлттық университеті «Өзбекстан тарихы» кафедрасының профессоры. (Өзбекстан)*
- Панто Дмитрий (Panto Dmitri) – PhD доктор, Гданьск қаласындағы Екінші дүниежүзілік соғыс мұражайының ғылыми қызметкері. (Польша)*
- Римантас Желвис (Želvyys Rimantas) – тарих ғылымдарының докторы, профессор, Вильнюс педагогикалық университеті (Литва)*
- Самашев Зайнолла Самашұлы – археолог, тарих ғылымдарының докторы, профессор, Герман археология институтының корр.-мүшесі. ҚР БҒМ ҒК Ә. Марғұлан атындағы Археология институты. (Қазақстан)*
- Сайлан Болат Санабайұлы – тарих ғылымдарының докторы, Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті. (Қазақстан)*
- Смағұлов Оразақ Смағұлұлы – тарих ғылымдарының докторы, профессор, ҚР ҰҒА академигі, Балон ғылым академиясының корр.-мүшесі, Ш.Ш. Уәлиханов атындағы сыйлықтың лауреаты, ғылым мен техниканың еңбек сіңірген қайраткері, Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінің профессоры. (Нұр-Сұлтан, Қазақстан)*
- Сыдықов Ерлан Бәтташұлы – тарих ғылымдарының докторы, профессор, Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінің ректоры. (Қазақстан)*
- Таймағамбетов Жәкен Қожахметұлы – тарих ғылымдарының докторы, профессор, ҚР ҰҒА академигі, ҚР Ұлттық музейі. (Қазақстан)*

Жауапты редактор:
Қаипбаева Айнагүл Толғанбайқызы

Ғылыми редактор:
Қозыбаева Махаббат Мәлікқызы

Редактор:
Кубеев Рустем Жаулыбайұлы

Жауапты хатшы:
Қоңқабаева Арайлым

Техникалық хатшы:
Хумарзах Алтынбек

Главный редактор:
Кабульдинов Зиябек Ермуханович

Редакционная коллегия:

- Абашин Сергей Николаевич – доктор исторических наук, профессор, Европейский университет в Санкт-Петербурге (Россия)*
- Абдырахманов Толобек Абылович – доктор исторических наук, профессор, ректор Кыргызского государственного университета им. И. Арабаева (Кыргызстан)*
- Алимбай Нурсан – кандидат исторических наук, профессор, директор Центрального государственного музея Республики Казахстан (Казахстан)*
- Абусеитова Меруерт Хуатовна – доктор исторических наук, профессор, чл.-корр. НАН РК, директор Республиканского центра по изучению исторических материалов Института востоковедения имени Р.Б. Сулейменова (Казахстан)*
- Абиль Еркин Аманжолович – доктор исторических наук, профессор, директор Института истории государства КН МОН РК (Казахстан)*
- Аяган Буркитбай Гелманович – доктор исторических наук, профессор, заместитель директора Института истории государства КН МОН РК (Казахстан)*
- Голден Кэтти Стромайл (Kathie Stromile Golden) – PhD, Государственный университет долины Миссисипи (Mississippi Valley State University) (США)*
- Исмагулов Оразак Исмагулович – доктор исторических наук, профессор, академик НАН РК, член-корр. Болонской академии наук, лауреат премии им. Ч.Ч. Валиханова, заслуженный деятель науки и техники, профессор Евразийского национального университета имени Л.Н. Гумилева (г. Нур-Султан, Казахстан)*
- Карибаев Берекет Бахытжанович – доктор исторических наук, профессор, академик НАН РК, заведующий кафедрой истории Казахстана, Казахский национальный университет им. аль-Фараби (Казахстан)*
- Кожамжарова Дария Пернешовна – доктор исторических наук, профессор, академик НАН РК, ректор Южно-Казахстанского университета им. М.Ауэзова (Казахстан)*
- Кожирова Светлана Басиевна – доктор политических наук, профессор, содиректор Центра исследования Китая и Центральной Азии Фуданьского Университета и МНК «Астана», руководитель Центра китайских и азиатских исследований (Казахстан)*
- Козодой Виктор Иванович – доктор исторических наук, профессор (Россия)*
- Кокеебаева Гульжаухар Какеновна – доктор исторических наук, профессор, главный научный сотрудник Института истории и этнологии им. Ч.Ч.Валиханова КН МОН РК (Казахстан)*
- Кумеков Болат Ешимхамбетович – доктор исторических наук, профессор, академик НАН РК, директор Международного института кипчаковедения Казахского национального университета имени аль-Фараби, профессор Евразийского национального университета имени Л.Н. Гумилева (Казахстан)*
- Матыжанов Кенжехан Слямжанович – доктор филологических наук, профессор, чл.-корр. НАН РК, директор Института литературы и искусства им. М. Ауэзова (Казахстан)*
- Моррисон Александр (Morrison Alexander) – PhD, профессор Оксфордского университета (Великобритания) Муртазаева Рахборхон Хамидовна – доктор исторических наук, профессор кафедры «Истории Узбекистана» Национального университета Узбекистана имени Мирзо Улугбека. (Узбекистан)*
- Панто Дмитрий (Panto Dmitri) – доктор PhD, профессор, главный специалист научного отдела Музея Второй мировой войны г. Годаньска (Польша)*
- Римантас Желвис (Želvyys Rimantas) – доктор педагогических наук, профессор, Вильнюсский педагогический университет (Литва)*
- Самашев Зайнолла Самашевич – археолог, доктор исторических наук, профессор, чл.-корр. Германского археологического института. Институт археологии им. А.Маргулана КН МОН РК (Казахстан)*
- Сайлан Болат Санабаевич – доктор исторических наук, Казахский национальный университет им. аль-Фараби (Казахстан)*
- Сыдыков Ерлан Батташевич – доктор исторических наук, профессор, академик НАН РК, ректор Евразийского национального университета им. Л.Н. Гумилева (Казахстан)*
- Таймагамбетов Жакен Кожажметович – доктор исторических наук, профессор, академик НАН РК, Национальный музей РК (Казахстан)*

Ответственный редактор:
Каипбаева Айнагуль Толганбаевна

Научный редактор:
Козыбаева Махаббат Маликовна

Редактор:
Кубеев Рустем Джаулыбайулы

Ответственный секретарь:
Конкабаева Арайлым Нурболатовна

Технический секретарь:
Хумарзах Алтынбек

Editor-In-Chief:

Kabuldinov Ziabek Ermukhanovich

Members of editorial board:

Abashin Sergei Nikolaevich – Doctor of Historical Sciences, Professor, European University at St. Petersburg (Russia)
Abdyrakhmanov Tolobek Abylovich – Doctor of Historical Sciences, Professor, Rector of I. Arabaev Kyrgyz State University (Kyrgyzstan)

Alimbay Nursan – Candidate of Historical Sciences, Professor, Director of the Central State Museum of the Republic of Kazakhstan (Kazakhstan)

Abusseitova Meruert Khuatovna – Doctor of Historical Sciences, Professor, Corresponding Member of the NAS RK, Director of the Republican Center for the Study of Historical Materials at R.B. Suleimenov Institute of Oriental Studies (Kazakhstan)

Abil Yerkin Amanzholovich – Doctor of Historical Sciences, Professor, Director of the Institute of History of the State CS MES RK (Kazakhstan)

Ayagan Burkithbai Gelmanovich – Doctor of Historical Sciences, Professor, Deputy Director of the Institute of History of the State CS MES RK (Kazakhstan)

Golden Kathie Stromile – PhD, Mississippi Valley State University (USA)

Ismagulov Orazak Ismagulovich – Doctor of Historical Sciences, Professor, Academician of the National Academy of Sciences of the Republic of Kazakhstan, Corresponding Member of Bologna Academy of Sciences, winner of Ch.Ch. Valikhanov Award, Honored Worker of Science and Technology, Professor of L.N. Gumilyov University (Kazakhstan)

Karibayev Bereket Bakhytzhonovich – Doctor of Historical Sciences, Professor, Academician of the National Academy of Sciences of the Republic of Kazakhstan, Head of the Department of History of Kazakhstan, Al-Farabi Kazakh National University (Kazakhstan)

Kozhamzharova Daria Perneshovna – Doctor of Historical Sciences, Professor, Academician of the NAS of the Republic of Kazakhstan, rector of the M. Auezov South Kazakhstan University (Kazakhstan)

Kozhirova Svetlana Bassieva – Doctor of Political Science, Professor, Co-Director of the Center for the Study of China and Central Asia of Fudan University and the International Scientific Complex of the National Company "Astana", Head of the Center for Chinese and Asian Studies (Kazakhstan)

Kozodoi Viktor Ivanovich – Doctor of Historical Sciences, Professor (Russia)

Kokebayeva Gulzhaukhar Kakenovna – Doctor of Historical Sciences, Professor, chief researcher at Ch.Ch. Valikhanov Institute of History and Ethnology CS MES RK (Kazakhstan)

Kumekov Bolat Eshmukhambetovich – Doctor of Historical Sciences, Professor, Academician of the National Academy of Sciences of the Republic of Kazakhstan, Director of the International Institute of Kipchak Studies of the Al-Farabi Kazakh National University, Professor at L.N. Gumilyov Eurasian National University (Kazakhstan)

Matyghanov Kenzhekhan Slyamzhanovich – Doctor of Philology, Professor, Corresponding Member of the NAS RK, Director of M. Auezov Institute of Literature and Art (Kazakhstan)

Morrison Alexander – PhD, Professor, University of Oxford (UK)

Murtazayeva Rakhborkhon Khamidovna – doctor of Historical Sciences, Professor at the Department of «History of Uzbekistan» of Mirzo Ulugbek National University of Uzbekistan. (Uzbekistan)

Panto Dmitri – PhD, researcher at the Museum of the Second World War in Gdansk (Poland)

Rimantas Želvys – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Vilnius Pedagogical University (Lithuania)

Samashev Zainolla Samashevich – archaeologist, Doctor of Historical Sciences, Professor, Corresponding Member of German Archaeological Institute. A. Marghulan Institute of Archeology CS MES RK (Kazakhstan)

Sailan Bolat Sanabayevich – Doctor of Historical Sciences, Al-Farabi Kazakh National University (Kazakhstan)

Sydykov Erlan Battashevich – Doctor of Historical Sciences, Professor, Academician of the National Academy of Sciences of the Republic of Kazakhstan, Rector of L.N. Gumilyov Eurasian National University (Kazakhstan)

Taimagambetov Zhaken Kozhakhmetovich – Doctor of Historical Sciences, Professor, Academician of the National Academy of Sciences of the Republic of Kazakhstan, National Museum of the Republic of Kazakhstan (Kazakhstan)

Executive Editor:

Kaipbayeva Ainagul Tolganbayevna

Scientific Editor:

Kozybayeva Makhabbat Malikovna

Editor:

Kubeyev Rustem Dzhaulbayevich

Executive Secretary

Konkabayeva Arailym Nurbolatovna

Technical secretary:

Khumarzak Altynbek

ҒТАХР / МРНТИ / IRSTI 03.20.

ҚАЗІРГІ ГЕОСАЯСИ ҮДЕРІСТЕР АУҚЫМЫНДАҒЫ

Исова Л.¹, Апсаттарова Г.²

¹ Тарих ғылымдарының кандидаты, доцент.

² «Аймақтану» мамандығының магистрі, Казахский национальный университет им. әл-Фараби ат. Қазақ ұлттық университеті, Қазақстан, Алматы қ.

Аңдатпа. *Kіріспе.* Мақалада Қазақстан мен Иран қарым-қатынастарының даму үдерісіне баға беріп, қазіргі кезде халықаралық қатынастарда орын алып жатқан оқиғалардың, екіжақты қарым-қатынастарға тигізер әсері туралы баяндалған. Қазақстан мен Иран қарым-қатынастарының тарихи сипатқа ие екендігін айтып, екі ел арасындағы ортақ ұстаным, өзара ортақ мүдденің маңыздылығын ашып көрсетеді. Екі ел қарым-қатынасының даму болашағына баға бере отырып, ең алдымен сыртқы факторлардың әсеріне тоқталған. Атап айтқанда, АҚШ пен Иран арасындағы қақтығыстың Қазақстан мен Иран қарым-қатынасының даму болашағына кері әсерін тигізетіндігін болжайды. Қазіргі кездегі халықаралық қатынастарда орын алған оқиғалардан дерек келтіріп, жаңа жағдайдағы Қазақстан мен Иран қарым-қатынасына талдау жасалған.

Түйін сөздер: сыртқы саясат, халықаралық ұйымдар, геосаясат, санкция, келіссөз, даму, Иран Ислам Республикасы, Қазақстан Республикасы, қақтығыс, АҚШ

ОТНОШЕНИЯ КАЗАХСТАНА И ИРАНА В РАМКАХ СОВРЕМЕННЫХ ГЕОПОЛИТИЧЕСКИХ ПРОЦЕССОВ

Исова Л.¹, Апсаттарова Г.²

¹ Кандидат исторических наук, доцент.

² Магистр по специальности «Регионоведение»,

Казахский национальный университет им. аль-Фараби, кафедра международных отношений и мировой экономики, Казахстан, г. Алматы

Аннотация. *Введение.* В статье дана оценка процессу развития казахстанско-иранских отношений, а также говорится о влиянии событий, происходящих в настоящее время в международных отношениях на двусторонней основе. Казахстанско-иранские отношения имеют исторический характер, раскрывают общую позицию между двумя странами, важность взаимных интересов. Оценивая перспективы развития отношений двух стран, прежде всего, необходимо остановиться на влиянии внешних факторов. В частности, конфликт между США и Ираном негативно сказывается на перспективах развития отношений Казахстана и Ирана. В статье проанализированы отношения Казахстана и Ирана в новых условиях.

Ключевые слова: Республика Казахстан, Исламская Республика Иран, внешняя политика, международные организации, геополитика, конфликт, США, санкции, переговоры, развитие.

RELATIONSHIP BETWEEN KAZAKHSTAN AND IRAN IN THE FRAMEWORK OF MODERN GEOPOLITICAL PROCESSES

Isova L.¹, Apsattarova G.²

¹Candidate of historical Sciences, associate Professor.

²master's degree in «Regional studies».

Al-Farabi Kazakh national University, Department of international relations and world economy. Kazakhstan, Almaty

Abstract. Introduction. The article assesses the process of development of Kazakh-Iranian relations, as well as describes the impact of current events in international relations on bilateral relations. Kazakhstan and Iran's relations have a historical character. They reveal the common position between the two countries and the importance of mutual interests. Assessing the prospects for the development of relations between the two countries, first of all, we focused on the influence of external factors. In particular, the conflict between the US and Iran has a negative impact on the prospects for the development of relations between Kazakhstan and Iran. The article analyzes the relations between Kazakhstan and Iran in the new conditions.

Keywords: Republic of Kazakhstan, Islamic Republic of Iran, foreign policy, international organizations, geopolitics, conflict, USA, sanctions, negotiations, development.

Кіріспе

Иран Қазақстанның стратегиялық аса маңызды халықаралық әріптестерінің бірі болып табылады. Өз кезегінде, Иранның бұрынғы консервативті және қазіргі реформаторлық басшылығы да республикамызды маңызды стратегиялық серіктес ретінде қарастырды. Каспий теңізінің құқықтық мәртебесін бірлесіп шешу, өңірлік кооперация, әлемдік мұхиттағы қазақстандық тауарлардың қысқа және тиімді жолын қамтамасыз ету мәселелері, сондай-ақ сауда-экономикалық ынтымақтастық сияқты өмірлік маңызды салалар бойынша, елдер арасындағы ынтымақтастық маңыздылығын толыққанды бағалау күрделі.

Жаңа геосаяси кеңістік қалыптастырған уақыт өлшеміндегі заманауи өзгерістер, ғасырлар тоғысында жаңа, біршама аса маңызды орны бар ирандық сыртқы саяси стратегияның қалыптасуына тұтас әлем елдеріне қатысты маңызды қадам жасатты. Әсіресе, тарихи географиясы жағынан етене жақын Орталық Азия елдеріне, соның ішінде Қазақстанға да көне парсылық жұртпен қайтадан рухани, мәдени, экономикалық қатынас түзудің жаңа геосаясаты мен геостратегиясы, екі жақты қатынасқа да маңызды аспектілерді тудырған еді. Иран билігіндегі президенттер М. Хамами және М. Ахмадинежад кезеңінде де айырықша аталып өтілген иран дипломатиясының бұрынғы мәдени сабақтастыққа негізделген риторикасының, Орталық Азия елдеріне қатысты бағдары ерекше мүдде тұрғысында қолға алынған еді.

Қазақстан мен Иран қатынасының алғашқы қадамдары рухани тарихи жақындыққа негіз болар мүмкіндік ретінде Ирандағы Горган қаласында тұрып жатқан ауқымды қазақ диаспорасына назар салудан бастау алады (BBC Monitoring Central Asia, 2007: 2). Мәдениет аралық диалогтың қалыптасуынан бастау алған екі жақты қатынас достық қатынасты қауымдастық деңгейін негіздеді. Қазақстан аумағында парсы тілін оқыту, қазақстандық жоғары оқу орындарында парсы тілі филологиясы мамандықтарын ашу және Қазақ тарихының парсы деректерін іздеу бағытында мемлекеттік «Мәдени мұра» бағдарламасының орындалуына бірлесе ат салысу және Тегеран кітапханасы, Иран мұрағаттары қорында жұмыс істеу мүмкіндіктерін тудырды (ОИКС Алматы, 2019: 2). Парсы мәдениетіндегі ортақ тарихты жаңарту ғылымдағы парсы өркениетіне қатысты жаңаша ғылыми ойды да түзетті. Горганда құрылған қазақ мәдениеті орталығы негізінде осы қалада 2009 жылы Қазақстанның консулдығы ашылады (Iran, Kazakhstan Stress Expansion of Cultural Ties, 2005: 1).

Материалдар мен әдістер

Қазақстан мен Иран қатынастарын зерттеудің теориялық-әдіснамалық негіздерін қазіргі заманғы халықаралық қатынастар жүйесін, саяси үрдістерді зерттеуде маңызды орын алған шет елдік және отандық ғалымдар мен сарапшылардың еңбектері құрап отыр. Зерттеу барысында мемлекетаралық құжаттарды жинақтау, талдау мен сараптау әдістері пайдаланылды. Оның ішінде халықаралық қатынастарды сараптайтын контент анализ, ивент анализ, салыстырмалы әдіс, жүйелеу әдістері қолданылды. Иран Ислам Республикасы сыртқы саяси ұстанымдарына баға беру, Қазақстан мен Иран қарым-қатынасын сараптауда бақылау әдісі қолданылды. Ішкі және сыртқы саясаттың байланыстылығы, мемлекеттің ішкі әлеуметтік экономикалық модернизациясындағы сыртқы саяси ұстанымдарының трансформациясы қарастырылған. Қазіргі уақыттағы халықаралық қатынастар теориясындағы негізгі парадигмалар мен концепциялар қолданылды.

Талқылау

Зерттеу жұмысының дерекнамалық негізін ИИР мен ҚР саяси басшылары мен дипломаттарының сұхбаттары мен баяндамалары, Иран мен Қазақстанға байланысты жарық көрген мемуарлық әдебиеттер, ирандық, қазақстандық және шетелдік ақпарат құралдарының материалдары, сонымен қатар қазақ, орыс, парсы тіліндегі мерзімдік басылымдар құрады. Мұндай деректердің қатарына республикалық қоғамдық-саяси газет-журналдар мен ғылыми жинақтар кірген. Соның ішінде ирандық БАҚ пен ғылыми басылымдарының құндылығын ерекше атап өтуге болады. Тақырыпқа қатысты ирандық зерттеуші ғалымдар К. Элахи, А. Ибрахими, М. Ширазиды және т.б. атап өтуге болады. Олар «Iran and Kazakhstan Relations: A Geopolitical Analysis» атты мақалаларында Қазақстанның мұнай экспорттау үшін Иранның территориалды тиімді орналасуын ескере отырып, өнеркәсіп пен сауда-саттық салаларында Қазақстан мен Иран қарым-қатынастарының жаңа мүмкіншіліктерін ұсынады. Сонымен қатар, мақалада Иранның Қазақстанға қатысты геосаяси ұстанымдарына терең талдау жасалған.

Қазақстандық зерттеулер негізінен Иран Ислам Республикасының 1991-2017 жылдар аралығындағы сыртқы саясатына мән береді. Оның ішінде ИИР Каспий мәселесіне байланысты саясаты қазақстандық зерттеушілер Б.К. Сұлтанов, С.К. Көшкінбаев, А. Нұрша, М. Әбішева еңбектерін атап өткен жөн. Аталған зерттеу еңбектері мен мақалаларында тәуелсіз Қазақстанның сыртқы саясаты мен әлемнің әр аймағындағы мемлекеттермен қарым-қатынасы, басымдықтары мен өзекті мәселелері жан-жақты қарастырылған.

Таяу Шығыс Институтының ғалымы Зубаир Эқбал «Iran's Post-Sanctions Economic Options» тақырыбындағы мақаласында (Zubair, 2016:9) Иран Ислам Республикасының санкция құрсауынан шыққаннан кейінгі бағыт-бағдарын, елдің экономикалық өсімі мен аймақтағы тұрақтылық қамтамасыз ететін стратегиясын қарастырған. Иранның аймақтағы экономикалық ұстанымы мен елдегі экономикалық басымдықтар жайлы сөз қозғаған.

Сонымен бірге Ресей зерттеушілері ИИР-дың Кавказбен Орталық Азиядағы саясатын терең зерттеуде. Бұл мәселеге байланысты Д. Малышеваның пікірі бойынша, Иран Орталық Азия мен Кавказда аймақтық көшбасшылыққа ұмтылуда (Малышева, 2016: 188).

Нәтижелер

Қазақстан тәуелсіз ел болып қалыптасқаннан бері, әлемнің көптеген мемлекеттерімен тұрақты достық қарым-қатынас орнатты. Олардың арасында Таяу және Орта Шығыс елдерімен, атап айтқанда өркениетті, экономикалық және саяси байланыстары бар Иран ерекше орын алады. Қазақ және Иран халқының тілінде, ділінде көптеген ұқсастықтар бар. Орта ғасырларда ислам мен Ұлы Жібек жолы көрші халықтардың өзара тиімді мәдени, сауда-экономикалық және рухани

қарым-қатынастарын одан әрі нығайтқан болатын. Иран, Орта Азия және Қазақстан Шығыс пен Батыс арасындағы байланыстырушы буын болды.

Иран Ислам Республикасы мен Қазақстан Республикасы достық және бейбіт көршілік қарым-қатынасты дамытуға саяси еркін және өзара қызығушылық көзқарас танытты. Оған ресми дипломатиялық қарым-қатынас орнатылғаннан бастап қабылданған 60-тан астам құжаттардан тұратын келісімдік-құқықтық құжаттар базасы дәлел бола алады. Қазақстан Республикасы мен Иран Ислам Республикасының ресми дипломатиялық қарым-қатынасы үлкен қалыптасу және даму кезеңінен өтіп, биылғы жылы екіжақты ынтымақтастық пен әріптестікке 25 жыл толды. Иран ең алғашқылардың бірі болып Қазақстан Республикасының тәуелсіздігін таныды. Екі елдің саяси тарихы да, мәдени даралығы да екі бөлек қалыптасқанымен, Орта Азия аймағындағы тығыз экономикалық байланыс орнатқан жақын әріптестерге айналды. Екі елдің мемлекеттік құрылымы, сыртқы саяси ұстанымдары, діни-идеологиялық бағыттағы айырмашылықтарына қарамастан, нарықтық қоғамның заңдылығына сәйкес тиімді байланыс орната білді.

Біріншіден, қазіргі Қазақстан мен Иран қарым-қатынасын үлгілік модель ретінде қарастыруға болады. Ол туралы ИИР Президенті Х. Руханимен кездесуінде ҚР Президенті Н.Ә. Назарбаев атап өткені белгілі. Иранның Астананың 2017-2018 жылдардағы БҰҰ Қауіпсіздік кеңесіне тұрақты емес мүшелігіне үміткерлігін, сонымен қоса 2017 жылы Астана қаласында «ЭКСПО2017» халықаралық мамандандырылған көрмесінің өтуіне қолдау көрсетуі және Ислам ынтымақтастық ұйымының Азық-түлік қауіпсіздігі бойынша Астанадағы штаб-пәтері туралы Жарғысына қол қоюы осыған дәлел болады. Яғни, халықаралық аренада қос мемлекет өзара бастамаларға тұрақты қолдау көрсетіп отырады және өзінің мемлекеттік мүддесі тұрғысынан да қарастырады.

Екіншіден, қос мемлекет аймақтық қауіпсіздікті қамтамасыз етуде ықпал етіп отыр. Осы орайда Қазақстан тарапының халықаралық мәселелерді шешудегі мәмілегерлік, бітімгерлік, шебер дипломатиялық үлесін айту қажет.

Атап айтқанда, Сириядағы қақтығыстарды реттеу бойынша үкімет пен оппозициялық топтарының кездесуіне Астана өз алаңын ұсынды. Бұны бір жағынан Қазақстанның халықаралық беделін мойындау ретінде қарастырамыз. «Астана процесін» Қазақстан мен Иран қатынастарының жаңа кезеңі деп қарастыруға болады. Өйткені, өзара сенім мен ықпалдастық қатынастар осыдан кейін жаңа сапалы деңгейге көтерілді.

Үшіншіден, Қазақстан Иран мен Е3+3 арасындағы ядролық бағдарлама бойынша келіссөздердің сәтті аяқталуына да өз ықпалын тигізді. Бұл ҚР тәуелсіздігі кезіндегі ең сәтті халықаралық миссиясы болды деп бағалануда. Қазақстанның ядролық таратпау жөніндегі бастамашы ретінде Иранның ядролық қаруға байланысты мәселеге араласуы, оның Вена келісімшартын жүзеге асырудағы рөлін күшейтті.

Каспий теңізінің жағасында орналасқан Иран және Маңғыстау ежелден суда кеме, құрлықта керуен арқылы сауда-саттық жасап, тығыз байланыста болғаны тарихтан белгілі. Маңғыстау байырғы Ұлы Жібек жолындағы ең тиімді орындардың бірі болған. Бүгін де сол ата-бабаларымыз салып кеткен көне жолды жаңғыртуға, ғылым мен техникаға сүйеніп қарым-қатынас желілерін барынша дамытуға, көрші халықтармен байланысымызды неғұрлым жаңа дәуір талабына сай кеңейтуге мүмкіндік ашылып отыр. Бұл жөнінде Президентіміз «Нұрлы жол – болашаққа бастар жол» атты халыққа арнаған Жолдауында да айрықша атап өтті. «Жолдар – Қазақстан үшін өмір желісі. Біздің кең байтақ жерімізде жолдар бойында әркез де өмір пайда болған және дамып отырған» дей келіп Үкіметке елімізде жан-жақпен байланыстыратын көлік желісін салуды тапсырды. Аталмыш еңбектің Маңғыстау аймағы, жалпы қазақ елі тұрғындарына пайдасы тиер тұсты нақты меңзейтін болсақ, онда дәл қазір салынып біткен Жаңаөзен – Қызылқия – Берекет – Этрек – Горган теміржолын тілге тиек ете аламыз.

Бүгінде Иран басшылығы өз елінің транзиттік мүмкіншіліктерін кеңінен пайдалану стратегиясын басшылыққа алуда. Осы транзиттік сыртқы саясатта Қазақстан мен Иранның жаңа ықпалдастығы күшеюде. Сондықтан, Қазақстан мен Иранның қарым-қатынастарын әлемдік саяси экономикалық теориясы тұрғысынан қарастыруға болады (Parker, 2009:19). Жоғарыда келтірілген концепцияларға сүйене отырып, Қазақстан мен Иранның сыртқы саяси бағыттарын, олардың өзара қарым-қатынасының басымдықтарын анықтай аламыз. ИИР-дың Қазақстанға байланысты сыртқы саясаты соңғы онжылдықта түбірімен өзгерді. Бұл өзгерістер ИИР сыртқы саяси ұстанымының трансформациясымен тікелей байланысты.

Қазақстан мен Иранның көптеген мәселелер бойынша ұстанымдары ортақ болып табылады. Бұл тек Орталық Азиядағы қауіпсіздік мәселесінде ғана емес, басқа да аймақтық мәселелерді шешуде көрініс табады. Сонымен қатар, ирандық инвесторлар Қазақстанда бірнеше зауыттар салуға көмектесуде. Мысалы, 2019 жылы Алматы облысында 3,2 млрд теңгелік ет өңдеу кешені іске қосылды. Empire Food кешенінің құрылысы 2016 жылдың қыркүйегінде басталған болатын, ет комбинатының ауданы-6,9 мың шаршы метрді құрайды, 98 орындық жұмыс орны ашылды. Сонымен қатар, 2019 жылы Иран инвестициясымен Түркістан облысында \$10 млн. құрайтын кірпіш зауытының құрылысы басталды (Уостнидж, 2014: 133).

Қазақстан Республикасы мен Иран Ислам Республикасы көрші мемлекеттер және сындарлы әріптестер ретінде Біріккен Ұлттар Ұйымы (БҰҰ), Азиядағы өзара іс-қимыл және сенім шаралары жөніндегі кеңес (АӨСШК), Ислам Ынтымақтастығы Ұйымы (ИЫҰ), Шанхай Ынтымақтастық Ұйымы (ШЫҰ), экономикалық ынтымақтастық ұйымы (ЭЫҰ) тағы басқалар сияқты халықаралық және өңірлік алаңдарда табысты ынтымақтастықты дамытуды жалғастыруда. Екіншіден, ИРИ-де біз үшін өте қолайлы имидждік көрініс қалыптасты. Атап айтқанда, Иранның ресми тұлғалары Қазақстан жайлы дағдарыс пен санкциялардың қиын кезеңдерінде де Иранмен байланысын үзбейтінін бірнеше рет мәлімдеген болатын. Сондықтан қазақстандық кәсіпкерлерге барлық деңгейде жылы қабылдау жүргізіліп, олардың жұмысы үшін барлық қажетті жағдайлар жасалуда.

Сонымен қатар, Қазақстан, Түрікменстан және Иран аумағы арқылы өтетін Жаңаөзен – Қызылқия – Берекет – Этрек – Горган жаңа темір жол желісін пайдалануға беру ерекше маңызға ие екендігін атап өткен жөн. «Қазақстан темір жолы» АҚ Иранның Бандар-Аббас портында және елдің солтүстігі Инче-Бурун бекетінде жүк терминалдарын салуға қатысты бірнеше логистикалық жобалар бойынша үлкен жұмысқа кірісті. Бұл темір жол магистралі Қазақстан үшін Парсы шығанағындағы араб елдерімен, Африка, сондай-ақ оңтүстік, оңтүстік-шығыс Азия мемлекеттерімен ынтымақтастықты дамытудың жаңа мүмкіндіктерін ашады.

Иран мен Қазақстан арасында ынтымақтастық мәселелерінде Сирия бойынша келіссөздер үдерісін айта кеткен жөн. Иран Ислам Республикасының делегациясы жылдың басында Сирия бойынша келіссөздерге қатысу үшін Қазақстанға келген болатын. Келіссөздер ресми түрде басталмай тұрып, делегация өкілдері осы келіссөздерге қатысу үшін келген Ресей мен Түркия делегацияларының өкілдерімен жүздесті. Үш мемлекет өкілдерінің консультацияларының мақсаты – Астанада өтетін келіссөздердің барынша тиімді болуына қажетті шарттар қалыптастыру. Ресей, Түркия және Иран Ислам Республикасы өкілдерінің байқауымен өтетін келіссөздер 23-24 қаңтарда болып өтті. Сондай-ақ келіссөздердің мақсаты татулықты нығайту, терроризмге тиімді қарсы тұру және Сирия үкіметі мен оппозиция өкілдері арасында диалог орнату.

Келіссөз барысында Сирияда төрт қауіпсіз аймақ құру туралы келісім қабылданып, 6 мамыр күні күшіне енді. Иран, Ресей және Түркия мемлекеттері мұндай мәмілеге Астана процесінде қол жеткізген болатын. Ортақ келісім бойынша енді Сирияның Идлиб пен Хомс провинцияларының бірнеше ауданынан және Дамаск маңындағы Шығыс Гуте мен елдің оңтүстік бөлігінен қауіпсіз

аймақ болып саналады және бұл аудандарда кез келген қару түрін қолдануға тыйым салынады. Мәліметтерге қарағанда, қауіпсіз аймақ құрылған аудандардың шекарасына енді бақылау бекеттері қойылады. Оларды кепіл мемлекет Иран, Түркия, Ресей жауынгерлері өз бақылауына алады. Ресей президенті Владимир Путиннің айтуынша, қауіпсіз аймақтарда әскери ұшақтардың да ұшып-қонуына тыйым салынады.

Сирияға байланысты келіссөздердің Астанада басталуы Қазақстан мен Иран қатынастарының жаңа кезеңі деп қарастыруға болады. Екі жақты қатынастар осы келіссөздерге байланысты сапалы жаңа деңгейге көтерілді. Қазақстан Республикасы мен Иран Ислам Республикасы Сирия дағдарысына байланысты ұстанымы ортақ. Келіссөздерге Ресей, Иран, Түркия және Сирия мемлекеттерінің өкілдері де қатысты. Елбасы Нұрсұлтан Назарбаев осы аталған барлық мемлекеттермен тең достық қатынастарда болғандықтан, бізге ортақ келісімге келу тиімді екенін ерекше атап өтті (Jakubayeva, 2017: 68). Бұл Қазақстанның халықаралық беделін мойындағаны болып саналады деп толық пайымдауға болады.

Қазақстан мен Иран арасында қазіргі кезде қысқартылған виза тәртібі енгізілді. Екі мемлекет арасында әуе қатынастары тұрақты түрде орнатуға жоспарланып отыр. ҚР мен ИИР арасында іскери топтардың кеңесі тұрақты жұмыс істеуде. Соңғы жылдың өзінде екі мемлекет президенттері екі рет кездескен. Халықаралық қатынастарда бұл сирек кездесетін дипломатиялық оқиға. Иран мен Қазақстан арасындағы тауар алмасуы дәрежесі бүгінде 450 млн. долларға жетіп отыр. Қазақстан Иранға ет, астық өнімдерін, трансформаторларды, май және басқа да тауарларды экспорттайды. Иран мен Қазақстан арасында болашақта темір жол дәлізін өткізу жоспарлануда. Осы арқылы Иран тікелей Ресей нарығына жол ашып отыр. Иран Ислам Республикасы 2017 жылы Астана қаласында өткен «ЭКСПО-2017» халықаралық мамандандырылған көрмесіне қатысты. Астана мен Тегеран балама энергия көздерін бірлесіп дамытуды көздеп отыр. Екіншіден, екі мемлекет арасындағы сауда-экономикалық қатынастардың дамуына соңғы жылдары қалыптасып отырған көліктік-транзиттік дәліздердің рөлі басым.

Қазақстан мен Иран аймақтық саясатта ИБҰ арасындағы ынтымақтастыққа қол жеткізіп отыр. ИБҰ-мен екі арадағы байланысты дамыту басқа мұсылман елдерімен қатынастарды одан ары нығайтуға, сыртқы саяси бастамаларды ілгерілету, ҚР экономикасына қаржы ресурстарын тарту, ислам әлемінің саяси, экономикалық және мәдени үдерістеріне қатысуға бағытталған. Ресми дипломатиялық байланыстар орнаған уақыттан бастап Қазақстанның аталған ұйымдар аясындағы және G-20-мен байланысты реттеу, ядролық қаруды таратпау бастамасын іске асыру, G-Global дамыту ұсыныстары Иран тарапынан қолдау тапты.

Екі ел арасында жылдар бойы қалыптасқан мәселелер де жоқ еместігі анықталды: мемлекетаралық деңгейде қабылданған шешімдерді іске асырудың тиімді механизмінің жоқтығы, Қазақстан мен ЭБҰ елдерінің арасындағы ынтымақтастықтың әртүрлі деңгейлері, Қазақстанның жеткіліксіз деңгейде ЭБҰ-ның көліктік-транзиттік әлеуетін пайдалануы сияқты бірқатар проблемалар бар. Бірақ бұл аймақтық интеграция үрдісінің ары қарай дамуына кедергі келтірмейді. Сонымен қоса, қазіргі уақытта Каспий аймағы маңызды қиындықтар мен елеулі мәселелердің пайда болуы шартында дамып жатыр. Экономикалық байланыс нығайып келе жатқанымен, саяси ынтымақтастық баяу дамуда (Леонова, 2014: 20).

Жалпы Иран мен қазақстан арасында қабылданған келісімдер қатарын екі ел арасындағы сотталған адамдарды беру туралы келісім толықтырды. Мемлекет басшысы Нұрсұлтан Назарбаев «Қазақстан Республикасы мен Иран Ислам Республикасы арасындағы сотталған адамдарды беру туралы келісімді ратификациялау туралы» Қазақстан Республикасының Заңына қол қойды.

Ал, 2016 жылы Қазақстан мен Иран өзара топтық туристік сапарларды жеңілдету туралы келісімге қол қойды. Құжат құрамында 5-тен 50-ге дейін адам бар туристік топтар үшін визалық режимді жеңілдетеді. Иран Президенті Хасан Руханидің Қазақстанға ресми сапарының қор қол

қойылған келісім қазақстандық және ирандық азаматтардың өзара топтың туристік сапарлары саласындағы өзара тиімді ынтымақтастықты жүзеге асыруға құқықтық және ұйымдастырушылық негіз қалайды. Құжат құрамында 5-тен 50-ге дейін адам бар туристік топтар үшін визалық режимді жеңілдетеді. Виза топтағы бір адамға ғана беріледі. Екі елдің туристік билігі Қазақстан мен Иранға баратын туристік топтарды қалыптастыруға жауапты жергілікті туристік операторлардың тізімімен алмасады. Департамент директорының атап өтуінше, келісімге барынша қысқа мерзімде қол қойылған. Сондай-ақ, «Иран 80 млн. адам тұратын келешегі зор көрші нарық. Ел 30 жылдан астам уақыт бойы санкция құрсауында болды және қазіргі уақытта ішкі және сыртқы туризмді белсенді ілгерілетіп отырып, әлемге есігін айқара ашып отыр. Енді қол қойылған келісімді жүзеге асыру маңызды. Қазақстандық және ирандық туристік операторлар бұл бағытта белсенді өзара іс-қимылға барады» деген болатын.

Иранның Қазақстанмен өзара әрекеті, сыртқы саясатында еуроатлантикалық векторды жандандырудың соңғы ұмтылуымен шектеледі. Сонымен қатар, өзінің сыртқы саяси және сыртқы экономикалық белсенділігінің оңтүстік векторын дамыту мүмкіндігі ретінде Қазақстан, АҚШ-пен Иранның күрделі қарым-қатынасының кепілгері болып табылады.

ҚР жыл сайын SWAP сұлбасы бойынша Иран арқылы 1 млн тонна мұнай экспорттайды. Қазақстан-Түркіменстан-Иран мұнай құбырының және осы бағыт бойынша (Узень-Гызылгай-Берекет-Этрек-Горган) темір жолы байланысының құрылыс жобасын дайындау бойынша келіссөз жүргізілуде (Maltzahn, 2013: 58).

Иран елінің инвесторлары Қазақстанның экономикасына 1 млрд. доллардан астам қаржы құйған. Елордада Ислам республикасының ұлттық күніне арналған жиында елші Моджтаба Дамирчилу осылай деп мәлімдеді. Бүгінге дейін Қазақстан Ирандағы алтын өндірісіне инвестиция құйып келсе, енді Иран еліміздегі тау-кен өнеркәсібін қаржыландырады. Сондай-ақ, 2015 жылмен салыстырғанда қос мемлекет арасындағы тауар айналымы 15 пайызға артқандығын көрсетіп отыр. 2016 жылы сауда-саттық 750 млн долларды құраған. Ресми мәліметке сәйкес, қазір Қазақстанда 160 бірлескен кәсіпорыны жұмыс істейді.

Алайда Қазақстан мен Иран арасында көптеген ортақ жобалар мен келісімдер болса да, қазіргі кезде халықаралық қатынастарда орын алып жатқан оқиғалар, екі ел қарым-қатынасын әсер етпей қоймайды. Атап айтқанда, соңғы кездері орын алған Иран мен АҚШ арасындағы қақтығыс (Көшкінбаев, 2017).

Осы жылдың 3 қаңтар күні АҚШ президенті Дональд Трамптың бұйрығымен Иракта, АҚШ «лаңкестік» деп таныған ұйым, ислам революциясын күзетуші «Кудс» ирандық корпусы бөлімшесінің басшысы генерал Касем Сулеймани өлтірілді. Осыған байланысты, Иранның ресми реакциясы – ирандық парламент АҚШ және Пентагонның барлық әскерлерін террористік деп таныды. 8 қаңтарда қорғаныс корпусы Ирактағы америкалық әуе базасына бірнеше зымыран шығарды. АҚШ пен Иранның қақтығысының эскалациясы аясында Иран генералы Касем Сулейманидің АҚШ-тың әуе соққысынан қаза тапқаннан кейін мұнай мен алтын бағасы өсуде.

Халықаралық аренада орын алған осы сияқты оқиғалар, АҚШ пен Иран арасындағы қақтығыс жалпы халықаралық қауымдастықты алаңдатпай қоймады. Осыған орай әлем, қақтығыс одан әрі жалғасатын болса, онсыз да тұрақсыз Таяу Шығысты одан әрі тұрақсыздандыруы мүмкін деген алаңдатушылықпен бақылауда. Қазақстан басшылығы жағдайдың шиеленісуіне алаңдаушылық білдіріп, барлық тараптарды «ұстамдылық танытуға» шақырды. Алайда бұның барлығы АҚШ және Иран билігінің қақтығыстың қай кезеңінде тоқтап, келісімге келу үшін бір үстелге отыруға дайын болуына байланысты.

2020 жылдың қаңтарында басталған бұл қақтығыс жайдан-жай ұшыққан жоқ. Америка Құрама Штаттары мен Иран арасындағы қақтығыстың орын алғанына 40 жыл толды. 1979 жылы Ирандағы Ислам революциясынан кейін Тегеранда АҚШ елшілігі басып алынып, американдық

дипломаттар 444 күн кепілдікте болды. Қазір АҚШ-тың Иранмен дипломатиялық немесе консулдық қатынастары жоқ, ал АҚШ үкіметі америкалық компанияларға Таяу Шығыс елдерімен кез келген экономикалық қарым-қатынас жүргізуге тыйым салады. Осыған байланысты, екі ел арасындағы қатынастар өте күрделі болып табылады. АҚШ Иранның ядролық бағдарламасына және осы елдегі адам құқықтарының бұзылуына үнемі алаңдаушылық білдіреді. Ядролық бағдарламаға байланысты, Иранға қарсы бірнеше санкциялар енгізілді, бұл елдер үшін экономикалық блокаданы қалыптастырды.

Аталмыш қақтығыс Қазақстан мен Иран қатынастарының дамуына әсер етпей қоймады. Қазақстан Құрама Штаттармен және Иранмен дипломатиялық және экономикалық қарым-қатынас орнатқан. Америкалық компаниялар Қазақстан аумағындағы үш ірі мұнай-газ жобасына қатысады – Теңіз, Қашаған және Қарашығанақ. Олардың дамуы елге үлкен табыс әкелді: теңізден түскен түсімдер 1993 жылдан бастап 143 млрд.доллардан асты, Қарашығанақтан 1997 жылдан бастап – 34,8 млрд. доллар, ал Қашағаннан 2016 жылдан бастап – 700 млн. доллар. Сонымен қатар, тікелей дипломатиялық байланыстар да бар. Мысалы, Қазақстан үнемі «С5+1» диалогтық форматына қатысады – бұл АҚШ-тың сыртқы саяси ведомстволары мен бес Орталық Азия елдері басшыларының кездесулері (Малышева, 2016: 191).

Екінші жағынан, Иран Шанхай Ынтымақтастық Ұйымының бақылаушысы болып табылады. Сонымен қатар, 2019 жылдың қазан айында Еуразиялық экономикалық одақ пен Иран арасында еркін сауда аймағын құру жөніндегі уақытша келісім күшіне енді.

Қазақстан Иранға металл илек, ет және дәнді дақылдарды жеткізеді, ал Ираннан құрма, жаңғақ және пластмасса тасымалданады. Алайда, соңғы бес жылда елдер арасындағы өзара сауда үш есеге төмендеді – 1 млрд-тан 300 млн долларға дейін. Екіжақты тауар айналымы деңгейінің төмендеуінде Иранға қарсы санкциялар әсерін тигізді, алдағы уақытта жаңа санкциялар енгізілген жағдайда бұл көрсеткіштер одан да өсетін болады.

Оған қоса, Қазақстандық компанияларға жанама ықпал да бар. 8 қаңтарда Тегеранда, бортында 167 жолаушы мен экипаж қаза тапқан украиндық жолаушылар ұшағы апатқа ұшырады. Бұдан кейін Қазақстанның Индустрия және инфрақұрылымдық даму министрлігі отандық әуе компанияларға "Иранға ұшудан бас тартуды ұсынды. Қазір осы елдің әуе кеңістігі арқылы екі қазақстандық компания – «Эйр Астана» және SCAT тұрақты тасымалдарын атқаруда. Бұл әуемаршруттарды қайта құру және ұшу кестесін өзгерту салдарынан компаниялардың белгілі бір шығындарына алып келеді.

Бұдан басқа, «Қазатомөнеркәсіптің» Иранға уран жеткізуін да есте сақтау маңызды. IPO бағытында бұл ұлттық компанияның 2018 жылдан бастап ирандық ядролық келісімге сәйкес ирандық контрагентпен уран жеткізу бойынша келісім-шарт жасағаны айтылған болатын. Алайда бұл мәміле АҚШ пен Иранның өзара келісімі бұзылуына дейін жасалған болатын. Осы себеппен туындауы мүмкін қауіптер қатарында АҚШ-тың БҰҰ-дан тыс біржақты шеңберде жеткізу келісімшартына немесе компанияның өзіне кедергі келтіруі аталады.

Осыдан екі ел АҚШ және Иранның да Қазақстан үшін маңызды серіктестер екендігі көрініп тұр. Ел басшылығы да Таяу Шығыстағы қақтығыстың ушығуына алаңдаушылық білдірді. Қазақстан сыртқы саясат ведомствосының басшысы Мұхтар Тілеуберді өңірдегі жағдайдың ушығуына алаңдаушылық танытты. СІМ мәлімдемесіне сәйкес, ол барлық тараптарды шиеленістің ушығуын болдырмау үшін ұстамдылық танытуға және қақтығысты шешудің саяси-дипломатиялық жолдарын іздеуге шақырды.

Кейінірек, 8 қаңтарда Қазақстан Президенті Қасым-Жомарт Тоқаев Ақордада Таяу Шығыстағы ағымдық жағдай бойынша кеңес өткізді. Мемлекет басшысы «жағдайдың тұрақтануы барлық тараптардың барынша ұстамдылығына, ең алдымен БҰҰ арқылы, сондай-ақ екіжақты байланыстар және келіссөздер жолымен дипломатиялық әдістер мен құралдарды

қолдануға мүмкіндік берер еді», - деп (Тоқаев, 2020: 1) атап өтті.

Кеңес қорытындысы бойынша қауіпсіздікке қатысты ҚР Президенті бұйрығымен келесі тапсырмалар берілді.

- Таяу Шығыстағы қазақстандық шетелдік мекемелер және олардың қызметкерлерінің қауіпсіздігін қамтамасыз ету;
- Қазақстандағы шетелдік дипломатиялық өкілдіктер мен шетелдік компаниялар кеңселерінің қауіпсіздігін қамтамасыз ету жөнінде шаралар қабылдау;
- Қазақстанның ұлттық мүдделері үшін тәжірибелік маңызы бар ақпаратты алу және талдау үшін жұмысты күшейту.

Қытайдың «Бір жол-бір белдеу» бастамасы арасында Қытайдан Қазақстан, Иран арқылы өтетін теміржолы іске қосылған болатын. Бұл жолдан жүк пойыздар жүріп жатыр. Алдағы уақытта қақтығыстар ұшығатын болса, бұл экономикалық тұрғыдан теріс салдарға алып келетіні анық.

Сондай-ақ отандық саясаттанушы Қазыбек Майгелдинов бұл қақтығыс еліміз үшін мұнай экспортында да жаңа мүмкіндіктер беретініне сенімді.

Оның айтуынша Қазақстан үшін қазіргі таңда бұл шиеленіс өршитін, мұнай бағамы өсетін, мұнайға деген тапшылық пайда болатын болса, осы тұрғыдан Қазақстанның Еуропа елдеріне, Азия Тынық мұхиты елдеріне мұнайды экспорттауға бір бағыт ашылуы мүмкін. Мұны да қарастыру керек.

Президент Қасым-Жомарт Тоқаев Парсы шығанағындағы ахуалға қатысты жиын өткізді. Жабық отырыста мемлекет басшысы Сыртқы саясат пен басқа да органдарға елшілік қызметкерлерінің, сондағы компаниялар кеңселерінің қауіпсіздігін қамтамасыз етуді тапсырды.

Естеріңізге салсақ, 3-қаңтарда АҚШ әскерлері Иранның беделі зор қолбасшысы Қасем Сүлеймениді мінген көлікті шабуылдап, көзін жойған еді. Трамптың тікелей тапсырмасымен жүрген іс-шараны Таяу Шығыстағы ел жұрт жақын қабылдап, Америкадан кек алатынын мәлімдеген еді (Как обострение конфликта между США и Ираном может повлиять на Казахстан? / informburo.kz).

АҚШ-пен Иран арасындағы қақтығыс салдарынан ауған және сириялық контексттің қалай жалғасатынын болжау қиын. Сириядағы жағдайды реттеу бойынша Астана процесіндегі кепілгер елдердің бірі – Иран еді. ҚСЗИ директорының орынбасары Санат Көшкінбаев халықаралық құқық нормалары шеңберінде барлық мүдделі тараптардың бірге жұмыс жасауына мүдделі екендігімізді атап өтті. Осыған ұқсас пікірді саясаттанушы Ислам Кураев те білдірді. Оның айтуынша, «Қазақстан тараптардың ешқайсысын жақтамайды және бейтарап аймақта қалады. Қазақстан тек қақтығысты реттеуге қатыса алады, бізде бұл бір рет орын алды, екінші рет те әрекет ете аламыз. Барлығы процестің қаншалық күрделілігіне және бұл оқиға қай деңгейге дейін жететініне байланысты», - деп атап өтеді (Кушкимбаев, 2020: 1).

Бұған дейін Қазақстан Иран төңірегіндегі жағдайды реттеуге қатысты. 2013 жылдың ақпан және сәуір айларында Алматыда ядролық бағдарлама жөніндегі келіссөздердің екі раунды өткен болатын. Бұл жалпы «ядролық мәмілені» жасауға алып келген жұмыстың бір бөлігі болды. Қазақстанның бұл іс-әрекеті 2015 жылы Иранның батыс елдерімен қарым-қатынасын тұрақтандыруға үміт беріп еді. Енді 2019 және 2020 жылғы түйістікке орай жағдай ұшыға бастады. Бұл әрі қарай қалай дамиды және Қазақстан көршілес жатқан аймаққа қалай әсер ететінін әзірге болжау қиын. Барлығы АҚШ пен Иран басшылығының іс-әрекетіне және осы қақтығыстың қай кезеңінде келіссөздер үстеліне қайта отыруға дайын болатынына байланысты.

Алайда, Астана мен Тегеранның ресми тұлғаларының ҚР мен ИИР арасындағы қарым-қатынасында көптеген маңызды аймақтық және жаһандық мәселелер бойынша ортақ көзқарастарға негізделген «бауырластық пен достық рухының» болуы туралы тұрақты

сенімділігіне қарамастан, қазір екі елдің ынтымақтастығын толығымен табысты деп атауға кедергі келтіретін мәселелер бар.

Мысалы, 2006-2008 жылдары Тегеранға қарсы халықаралық қоғамдастықтың ауқымды санкциялары әрекет еткендегі Қазақстан мен Иран арасындағы тауар айналымы \$2 млрд құраған болса, соңғы жылдары ол \$600-700 млн. шамасында ауытқыды. Бұл ретте 2016-2017 жылдар кезеңінде, «ядролық мәміле» нәтижесінде қабылданған санкциялардың күші жойылғаннан кейін де серпін болған жоқ.

Көп жағдайда бұл жорамалдар Қазақстанның Иранға қатысты ұстанымымен байланысты. Мысалы, 2018 жылдың тамыз айында Air Astana Алматы мен Тегеран арасындағы әуе қатынасын тиімсіз бағыт деп тоқтатты. Алайда, қазақстандық ұлттық әуетасымалдаушының бұл шешімі Иранға қатысты АҚШ-тың санкцияларының жаңартылу уақытымен сәйкес келді.

Сонымен қатар, 11 ақпанда орын алған оқиға да, екі ел қатынасына байланысты сыншыл пікірлердің туындауына себеп болды. Өйткені, көрші елдер – Қытай, Қырғызстан, Ресей, Тәжікстан, Түркіменстан және Өзбекстан елдері Иран басшылығы мен халқын ислам революциясының 40 жылдығымен құттықтаған кезінде, Қазақстан Иранды мерекемен құттықтаған жоқ. Сонымен қатар, АҚШ пен Иран арасындағы қақтығыстардың ушығуына байланысты, қазақстандық әуе тасымалдаушы компаниялар Иранды айналып өту арқылы, бағыттарын өзгерткен еді.

Иран мен Қазақстанды алшақтатын тағы бір үлкен мәселе бар, ол – түрік халықтарының бірлігі... КСРО ыдырап, оның құрсауынан босап шыққан Орталық Азия мен Оңтүстік Кавказдағы түрік тілдес халықтармен қарым қатынасты жандандырған Түркия, аймақтағы Иранның байырғы «бәсекелесі». Бауырлас халықтардың арасындағы байланыс тереңдеп, түрлі мінберлерде, баспасөз беттерінде кей кейде айтылып қалатын Түрік одағы, конфедерациясы, ежелгі Тұранды қалпына келтіру сияқты ойлар Тегеранды алаңдатары анық. Өйткені Иранның Каспий жағалауында әзербайжандар мен басқа да түрік халықтары тұрады (ресми емес мәліметтер бойынша Иранда 20-30 миллион көлемінде түрік халқы бар), алайда мемлекет парсылардың идеологиясына негізделгендіктен, бұл ел түрік халықтарының одағына қарсы, одан аулақ тұруға тырысады, қауіпсіздігіне нұқсан келтіруі мүмкін деп сескенеді. Сондықтан «түріктік» деген сөзге сынмен қарайды, ал ресми Астана сол түріктіктің әзірге «белсенді» ойыншыларының бірі болып отыр.

Екі елдің арасында туындауы мүмкін тағы бір мәселе дінге деген көзқараста туындайды. Иран - шииттік бағыттағы шарифатқа арқа сүйейтін діни мемлекет және режимді сыртқа таратуды, жаюды көздейтін төңкерістің алғашқы жылдары (құдды төңкерістен кейін коммунизмді жүды көздеген КСРО секілді). Тіпті сонау тоқсаныншы жылдардың ортасында З. Бжензинский өзінің әйгілі «Үлкен шахмат үстелі» деген кітабында Иранның Орталық Азияда діни мүддесі үшін жұмыс жасайтынын жазған болатын (Збигнев, 2013: 4).

Дегенмен, Орталық Азия елдерінің халқы суниттік, Иран шииттік бағытты ұстанатын болғандықтан, оның діни ықпалы аса зор бола қойды деп айтуға ерте. Оның үстіне ресми Тегеран да бұл ойының іске асуы қиын екендігін ескеріп, одан гөрі прагматикалық байланыстар орнатуға күш салып келеді. Әйтсе де, кейінгі жылдары режимді жаю саясатын ресми көзге біраз әлсіреткенімен, одан әлі толық бас тартты деп айтуға ерте. Бұл зайырлылық бағытын таңдаған Қазақстанның ұстанымдарына қайшы.

Иран мен Қазақстанның арасындағы келіспеушілік «Израильмен қарым-қатынас мәселесінде» де туындайды. Ирандағы діни режим «Израиль» мемлекетін мойындағысы келмейді, оның Палестинаға жасап отырғаны «қиянат» деп біледі. Иран басшылығының «Израиль мен сионизм» туралы қайшылықты пікірлері бірнеше мәрте халықаралық дауға ұласып, баспасөз беттерінде көтеріліп жатты. Иран режимі: «Таяу Шығыстағы кикілжіңдердің артында АҚШ пен

Израиль тұр», (Месамед, 2010: 7) - деген көзқарасын да ешқашан жасырған емес. Ал, Қазақстан мемлекетінің керісінше Израильмен арақатынасының өте жоғары деңгейде екенін атап өткен жөн. Бұл екі ел сауда-экономикалық қатынастардан бастап саяси байланыстарға дейінгі барлық салаларда тығыз әріптестік орнатқан.

Дегенмен, «сананы тұрмыс билейді» деген қағидаға сүйенген қос мемлекет басшылығы, соңғы жылдары арадағы көзқарас алшақтықтарын «ұмытып» экономикалық байланыстарды жандандыруға күш салуда. Өйткені екі елдің де бір-бірінен алар пайдасы көп. Иран Қазақстан үшін Парсы шығанағы арқылы әлемдік мұхитқа шығудың жолы болса, өз жерінен өтетін тасымалдан транзит салығын алатын Тегеранға да бұл пайдалы болмақ. Сондай-ақ Иран территориясы арқылы тек қана Қазақстанның емес, Солтүстік-Оңтүстік темір жолын іске қосу арқылы Ресейдің де шикізатының тасымалдануына және Еуропаға баратын құрлық жолы су жолынан әлдеқайда жақын болғандықтан Қытайдың да тауарының тасымалдануына мүмкіндік береді. Мұның барлығының бюджетке қосымша табыс әкеліп, жергілікті бизнесті дамытуға серпін беретінін ескерсек, «саясат-экономика үшін», деген қағиданы екі елдің де берік ұстауға тырысып отырғанын түсінуге болады.

Қорытынды

Сонымен, қазіргі кездегі Қазақстан мен Иран қарым-қатынасының дамуына кедергі келтіретін факторлардың барлығы айқындалды. Алайда, бұл факторлар екі ел қарым-қатынасының даму қарқынына ғана кері әсерін тигізе алады деп айта аламын. Мысалы, соңғы кездері Иран мен Қазақстан арасындағы сауда деңгейінің төмендеуі, Ирандағы әуекомпаниялардың жабылуы, Қазақстанның Иранды 40 жылдық мерекесімен құттықтамауы соның мысалы. Алайда, осы факторларды қаншама жылдар бойы құрылған екі ел қарым-қатынасына үлкен қауіп ретінде қарастыра алмаймыз. Өйткені, Қазақстан мен Иран арасында ортақ жобалардың көптігі, Қазақстанның көпвекторлы саясат ұстануы, АҚШ пен Иран арасында болған қақтығысқа байланысты бейтарап ұстанымы біз үшін сыртқы саясатта екі елдің де маңызды екендігін көрсетеді.

Иранның геосаяси ақуалы мен халықаралық қатынастағы геостратегиясы, Қазақстан үшін аса сабырлы сыртқы саяси бағдарда болуды тарихи сабақтастықпен байланыстыра және қазіргі әлемдік саясаттағы Иран ұстанымы өлшемінде қатар қарауына қарай бағаланады. Көмірсутегін иеленудегі потенциал екі мемлекетте аса ірі кадам, сондықтан да екі жақтың ара қатынасының қарқынды дамуы аймақтық өлшемдердің де бірқатар мәселелері аясында әлі бола береді.

ӘДЕБИЕТТЕР МЕН ДЕРЕКТЕР ТІЗІМІ

- Iran, Kazakhstan Stress Expansion of Cultural Ties. Islamic Republic News Agency (IRNA), 7 April 2005.
- Jakubayeva S. The project «One belt-one way» and Kazakhstan. XIII Science without borders. – Vol. 9. Great Britain. 2017, pp. 65-70.
- Как обострение конфликта между США и Ираном может повлиять на Казахстан? [How the escalation of the conflict between the US and Iran may affect Kazakhstan?]. 8 января 2020 // <https://informburo.kz/stati/kak-obostrenie-konflikta-mezhdu-ssha-i-iranom-mozhet-povliyat-na-kazakhstan.html>.
- Kazakh, Iranian Leaders Sign Joint Communiqué. –BBC Monitoring Central Asia, 15 October 2007.
- Көшкінбаев С.К. Иранофильство: привлекателенсточк развития инвестиций и развития бизнеса [Iran is very attractive in terms of investment and business development]. // <http://www.sayasat.kz/articles/1498-sanat-kushkumbaev-iranochen-privlekatelen-s-tochki-zrenija-investicij-i-razvitija-biznesa> (12.01.2017).
- Круглый стол. Сценарии конфликта Ирана и США [Roundtable. Scenarios of the conflict between Iran and the US] / 08.01.2020 // <https://24.kz/ru/tv-projects/kruglyj-stol/item/366289-kruglyj-stolstsenarii-konflikta-irana-i-ssha>.
- Леонова О. Мягкая сила: инструменты и коэффициенты влияния [Soft power: tools and influence factors] // Обозреватель-Observer. – 2014. – № 3. – С. 15-28.
- Maltzahn N. von. The Syria-Iran Axis: Cultural Diplomacy and International Relations in the Middle East. – New York: I.B. Tauris, 2013. – 287 p.

Мальшева Д. Б. Взаимодействие Ирана, России и государств Южного Кавказа. –Иран во втором десятилетии XXI века. Вызовы и перспективы. [Interaction of Iran, Russia and the South Caucasus States. – Iran in the second decade of the XXI century. Challenges and prospects] –ИВРАН Москва, 2016. –С. 185–194.

Месамед В. Иран – Центральная Азия: пределы и ограничения сотрудничества [Iran-Central Asia: limits and limitations of cooperation]. 31 августа 2010. / <http://www.elections-ices.org/russian/publications/textid:6746/> (30.03.2013).

ОИКС (Алматы) [OICS (Almaty)]. <http://fa.almaty.icro.ir/index.aspx?siteid=203&pageid=26814>. (на фарси).

Parker J.W. Persian Dreams: Moscow and Tehran since the Fall of the Shah. – Virginia: Potomac Books Inc., 2009. – 187 p.

Токаев провел совещание по ситуации на Ближнем Востоке [Tokayev held a meeting on the situation in the middle East] / 08 января 2020 / https://tengrinews.kz/kazakhstan_news/tokayev-provel-soveshanie-po-situatsii-na-blijnem-vostoke-388233/

Уостнидж Э. Внешняя культурная политика Ирана в Центральной Азии: демонстрация политического прагматизма [Iran's foreign cultural policy in Central Asia: demonstrating political pragmatism]. Центральная Азия и Кавказ. 2014. – Т. 17. – Вып. 4. – С. 131–144. [in Russian].

Zbigniew Brzezinski, The Grand Chessboard: American Primacy and Its Geostrategic Imperatives. / http://www.takeoverworld.info/Grand_Chessboard.pdf (06.04.2013)

Zubair I. Iran's Post-Sanctions Economic Options // <http://www.mei.edu/content/irans-post-sanctions-economic-options> (01.05.2016)

REFERENCES

Iran, Kazakhstan Stress Expansion of Cultural Ties. Islamic Republic News Agency (IRNA), 7 April 2005.

Jakubayeva S. The project «One belt-one way» and Kazakhstan. XIII Science without borders. – Vol. 9. Great Britain. 2017, pp. 65-70.

Kak obostrenie konflikta mejdy SSHA i Iranom mojet povliat na Kazahstan? [How the escalation of the conflict between the US and Iran may affect Kazakhstan?]. 8 ianvará 2020 // <https://informburo.kz/stati/kak-obostrenie-konflikta-mezhdu-ssha-i-iranom-mozhet-povliyat-na-kazahstan.html>.

Kazakh, Iranian Leaders Sign Joint Communiqué. – BBC Monitoring Central Asia, 15 October 2007.

Kóshkinbaev S.K. Iran ochen privlekatelen s tochki zrenia investitsii i razvitiia biznesa [Iran is very attractive in terms of investment and business development]. // <http://www.sayasat.kz/articles/1498-sanat-kushkumbaev-iranochen-privlekatelen-s-tochki-zrenija-investicij-i-razvitija-biznesa> (12.01.2017).

Krúglyi stol. Senarij konflikta Irana i SSHA [Round table. Scenarios of the conflict between Iran and the US] / 08.01.2020 / <https://24.kz/ru/tv-projects/kruglyj-stol/item/366289-kruglyj-stolstsenarii-konflikta-irana-i-ssha>.

Leonova O. Mágkaia síla: instrýmenty i koefisienty vliania [Soft power: tools and influence factors] // Obozrevatel-Observers. – 2014. – № 3. – С. 15-28.

Maltzahn N. von. The Syria-Iran Axis: Cultural Diplomacy and International Relations in the Middle East. – New York: I.B. Tauris, 2013. – 287 p.

Malysheva D. B. Vzaimodeistvie Irana, Rosii i gosýdarstv Iýjnogo Kavkaza. – Iran vo vtorem desátletii XXI veka. Vyzovy i perspektivy. [Interaction of Iran, Russia and the South Caucasus States. – Iran in the second decade of the XXI century. Challenges and prospects] — IV RAN Moskva, 2016. — S. 185–194.

Mesamed V. Iran – Sentrálnaia Azia: predely i ogranichenia sotrudnichestva [Iran-Central Asia: limits and limitations of cooperation]. 31 avgýsta 2010. / <http://www.elections-ices.org/russian/publications/textid:6746/> (30.03.2013)

ОИКС (Алматы) [OICS (Almaty)]. <http://fa.almaty.icro.ir/index.aspx?siteid=203&pageid=26814>. (na farsí).

Parker J.W. Persian Dreams: Moscow and Tehran since the Fall of the Shah. – Virginia: Potomac Books Inc., 2009. – 187 p.

Токаев провел совещание по ситуации на Ближнем Востоке [Tokayev held a meeting on the situation in the middle East] / 08 ianvará 2020 / https://tengrinews.kz/kazakhstan_news/tokayev-provel-soveshanie-po-situatsii-na-blijnem-vostoke-388233/

Ýostnij E. Vneshnaia kúltýrnaia politika Irana v Sentrálnoi Azii: demonstratsia politicheskogo pragmatizma [Iran's foreign cultural policy in Central Asia: demonstrating political pragmatism]. Sentrálnaia Azia i Kavkaz. 2014. – Т. 17. – Вып. 4. – С. 131–144. [in Russian].

Zbigniew Brzezinski, The Grand Chessboard: American Primacy and Its Geostrategic Imperatives. / http://www.takeoverworld.info/Grand_Chessboard.pdf (06.04.2013)

Zubair I. Iran's Post-Sanctions Economic Options // <http://www.mei.edu/content/irans-post-sanctions-economic-options> (01.05.2016)

МАЗМҰНЫ

Абдукадыров Н.М., Нұсқабай П.П., Сабанчиева Ж.М. ТАНЗИМАТ РЕФОРМАЛАРЫНА ЕУРОПАЛЫҚ ЖҮЙЕНІҢ ЫҚПАЛЫ ЖӘНЕ МҰСТАФА РЕШИД ПАША.....	5
Азмуханова А., Эгамбердиев М. Шаншарбек У. XIX ҒАСЫРДЫҢ АЯҒЫ - XX ҒАСЫРДЫҢ БАСЫНДА ТҮРКІ ХАЛЫҚТАРЫНЫҢ БІРІГУІ МЕН ЫНТЫМАҚТАСТЫҒЫН ЗЕРДЕЛЕУ МӘСЕЛЕЛЕРІ.....	16
Ақымбек Е.Ш., Шағырбаев М.С. ШУ Өңіріндегі ортағасырлық төрткүлдердің стратиграфиясы (X-XII ғғ.).....	25
Атығаев Н.Ә. ТАҒЫ ДА ҚАСЫМ ХАННЫҢ Қайтыс болған уақыты мен жерленген жері туралы.....	41
Ахантаева Ә.Ж. ҚАЗАҚ ХАЛҚЫНДА ЕГІНШІЛІККЕ БАЙЛАНЫСТЫ ӘДЕТ-ҒҰРЫПТАР МЕН ЖОРА-ЖОСЫНДАР, Аңыз- ӘПСАНАЛАР.....	48
Бахтыбаев М.М. Н.Н. ПАНТУСОВТЫҢ ЖЕТІСУ ЕСКЕРТКІШТЕРІН ЗЕРТТЕУГЕ ҚОСҚАН ҮЛЕСІ.....	60
Билалов С.У., Тәжекеев Ә.Ә., Дәрменов Р.Т. ЕРТЕОРТАҒАСЫРЛЫҚ СОРТӨБЕ 1 ҚАЛАШЫҒЫНДА ЖҮРГІЗІЛГЕН АРХЕОЛОГИЯЛЫҚ ЖҰМЫСТАР.....	77
Ғалиев А.А., Устемирова А.О., Қыдырғажы Б.М. ҰЛЫ ЖІБЕК ЖОЛЫНАН «БІР БЕЛДЕУ ЖӘНЕ БІР ЖОЛҒА».....	89
Джумағазиева А.Н. ИРАНДАҒЫ САЯСИ ӨМІРДІҢ РЕВОЛЮЦИЯДАН КЕЙІНГІ ИСЛАМИЗАЦИЯСЫ.....	103
Жылгелді Ж.С. XX ҒАСЫРДЫҢ 20-30 ЖЫЛДАРЫНДАҒЫ ҰЖЫМДАСТЫРУ ТАРИХЫНЫҢ ДЕРЕКТІК НЕГІЗДЕРІ (Шығыс Қазақстан мысалында).....	115
Жылқышыбаева Қ.Қ. ЕУРОПАДАҒЫ ҒАЛЫМДАРДЫҢ ТАРИХИ БІЛІМГЕ ҚАТЫСТЫ КӨЗҚАРАСТАРЫ: ТАРИХИ-ФИЛОСОФИЯЛЫҚ ТАЛДАУ.....	122
Ибраева А.Ғ., Садықов Т.С., Темірханова Ә.С. АКАДЕМИК МАНАШ ҚОЗЫБАЕВТЫҢ ХАКІМ АБАЙ ТУРАЛЫ ЗЕРТТЕУЛЕРІ ХАҚЫНДА.....	136
Ибраева А.Ғ., Темірханова Ә.С. ҒАСЫРЛАРДАН СЫР ШЕРТКЕН – СОЛТҮСТІК ҚАЗАҚСТАН (тарихи-салыстырмалы талдау).....	147
Ильясова К.М., Байманов А.А. СКРИПКАШЫ ӘЛІМ АЛМАТ (ҒАЛЫМЖАН ӘБСӘЛАМОВ) ЖӘНЕ ОНЫҢ МУЗЫКАНТ РЕТІНДЕ ҚАЛЫПТАСУЫ.....	159
Ильясова К.М. МИЛЛИОН ИЕРОГЛИФТАН ТҰРАТЫН МАНУСКРИПТ (проф. Т.З. Қайыркеннің «Су Бәйхай. Қазақтың жалпы тарихы» қолжазбасын зерттеу жобасы негізінде).....	174
Иманалиева Е. XVI ғ. ҚАЗАҚ ХАНДЫҒЫНЫҢ СЫРТҚЫ САЯСИ ҚАРЫМ-ҚАТЫНАСТАРЫНЫҢ БАҒЫТЫ МЕН ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ.....	187
Исмаилов С.С., Еришева А.А. ЕМБІ МҰНАЙЛЫ АУДАНЫНЫҢ ДАМУ ТАРИХЫ ЖӘНЕ АЛҒАШҚЫ МҰНАЙ КӘСІПШІЛІКТЕРІ.....	193
Исова Л., Апасаттарова Г. ҚАЗІРГІ ГЕОСАЯСИ ҮДЕРІСТЕР АУҚЫМЫНДАҒЫ	199
Кәрібаев Б.Б., Нұрғазина Н.Д. ӨЗ-ЖӘНІБЕК ХАННЫҢ ТАРИХИ ТҰЛҒАСЫ (шығыс нарративтері мен қазақтың шежіре аңыздары негізінде)	211
Күлдібаев Е.Қ., Саркулова С.Д. XX ҒАСЫРДЫҢ 30-ЖЫЛДАРЫНДАҒЫ ӨНЕР ҚАЙРАТКЕРЛЕРІНІҢ ҚУҒЫНДАЛУЫ.....	232
Қайыркен Т.З., Ильясова З.С. ОРТАҒАСЫРЛЫҚ ЖАЗБА ДЕРЕКТЕРДЕГІ ИСПИДЖАБ ЖӘНЕ ОНЫҢ ТӨңІРЕГІНДЕГІ ҚАЛАЛАР МЕН ЕЛДІМЕКЕНДЕР.....	242

Қартабаева Е.Т. РУХАНИ ЖАҢҒЫРУ ЖӘНЕ ИСЛАМ ДІНІ.....	253
Қойгелдиев М.Қ. МАҒЖАН ЖҰМАБАЕВ: ҚАЗАН ТӨҢКЕРІСІ – БІЗ ҮШІН ЕУРОПА ТАРИХЫ ТУДЫРҒАН ЖАТ ТӨҢКЕРІС.....	265
Мажихбаева Ш.О. 1928-1933 ЖЫЛДАРДАҒЫ ҚАЗАҚТАРДЫҢ ШЕТ ЕЛГЕ БОСУЫ.....	273
Мажихқызы Н. ҚЫТАЙ ҚАЗАҚТАРЫНДАҒЫ ТЕРІ ӨНДЕУ ӨНЕРІ.....	279
Макашева К.Н., Шалкеева З. ИСЛАМ ЫНТЫМАҚТАСТЫҚ ҰЙЫМЫ ЖӘНЕ ЕУРОПАЛЫҚ ОДАҚ: ЫНТЫМАҚТАСТЫҚТЫҢ НЕГІЗГІ БАҒЫТТАРЫ.....	286
Мұхатова О.Х., Садвокасова З.Т. МАҒЫСТАУДАҒЫ ҚАРУЛЫ ҚАҚТЫҒЫС.....	293
Мұхитов Қ. ҚАЗАҚ КҮРЕСІ: ӨТКЕНІ, БҮГІНІ ЖӘНЕ БОЛАШАҒЫ.....	307
Мұхитов Қ.С. МАҚАТ-ӨЗЕН ТЕМІР ЖОЛЫНЫҢ САЛЫНУЫ.....	318
Надырбеков Н.К. ЕЖЕЛГІ ЖӘНЕ ОРТА ҒАСЫРЛАРДАҒЫ ШЫҒЫС ҚАЗАҚСТАННЫҢ САКРАЛЬДЫ ТОПОГРАФИЯСЫ.....	326
Оспанғалиев Қ.Ә. ШЫҒЫС ҚАЗАҚСТАН ӨНІРІНДЕГІ БҮКЛІРЕСЕЙЛІК ҚҰРЫЛТАЙ ЖИНАЛЫСЫ САЙЛАУ ӨТКІЗУ НАУҚАНЫНЫҢ БАРЫСЫ.....	340
Раздыков С.З., Зайнов А.М. СОЛТҮСТІК-ШЫҒЫС КАСПИЙ МАҢЫ ЖӘНЕ ОҒАН ІРГЕЛЕС АУДАНДАРДАҒЫ САРМАТ МӘДЕНИЕТІ: ПРОБЛЕМАЛАР, ГИПОТЕЗАЛАР.....	350
Рахбаев Қ.Қ. ЖЕЛТАУ МЕШІТТЕРІНІҢ ТАРИХЫ (XIX Ғ. ОРТАСЫ XX Ғ. БАСЫ).....	363
Садыкова А.М. КЕҢЕС ӨКІМЕТІНІҢ ЕКІНШІ ДҮНИЕЖҮЗІЛІК СОҒЫС ЖЫЛДАРЫНДАҒЫ ДІНГЕ ҚАТЫСТЫ САЯСАТЫ...371	371
Сүгірбаева Г.Д., Исабек Б.Қ., Омарбаев Ы.К. ҚАЗАҚ КСР БОЙЫНША ШЕТЕЛГЕ БАРУДЫҢ ҚҰЖАТТЫҚ ТІРКЕУ ЖҮЙЕСІНІҢ ТӘРТІПТЕРІ: ТОҚЫРАУ КЕЗЕҢІ.....	379
Сыздықова А.М., Молдакимова А.С. XX ҒАСЫРДЫҢ 80-ШІ ЖЫЛДАРЫНДА ЕРТІС ӨНІРІНДЕГІ ЭКОЛОГИЯЛЫҚ ҚОЗҒАЛЫСТАРДЫҢ БЕЛСЕНДІЛІГІ: КЛАССИФИКАЦИЯ ЖӘНЕ ӘДІСТЕР.....	388
Тайман С.Т., Сүгірбай М. СӘТТІҒҰЛ ЖАНҒАБЫЛОВТЫҢ «ДОСАН БАТЫР» ДАСТАНЫНДАҒЫ ТАРИХИ ДЕРЕКТЕР.....	395
Толамисов А.Ғ. ҚАЗАҚ ДИАСПОРАЛАРЫНЫҢ ИНТЕГРАЦИЯСЫ ЖӘНЕ "КІШІ ҚҰРЫЛТАЙЛАРДЫҢ" РӨЛІ.....	417
Төлебаев Т.Ә., Әбікенова Г.Е. XIX-Ғ. ЕКІНШІ ЖАРТЫСЫ – XX-Ғ. БАСЫНДАҒЫ ҚАЗАҚСТАННЫҢ ОҢТҮСТІГІНДЕГІ ҚҰРЫЛЫС МАТЕРИАЛДАРЫ МЕН МИНЕРАЛДЫ ШИКІЗАТТАРДЫ ӨНДЕУ ӨНДІРІСТЕРІ.....	425
Ужженов Е.М., Шотанова Ғ.А. ҚАЗАҚ ДАЛАСЫНДАҒЫ САЯСИ ДАҒДАРЫСЫНЫҢ СЫРТҚЫ ФАКТОРЛАРЫ (XVIII ғ. екінші жартысы - XIX ғ. басы).....	437
Хабиханова Г.Б., Алмагамбетова А.М. ҚАРАХАН МЕМЛЕКЕТІНІҢ ТАЙПАЛАРЫ МЕН ОҒЫЗДАР АРАСЫНДАҒЫ ҚАТЫНАСТАРДЫҢ КЕЙБІР АСПЕКТИЛЕРІ.....	452
Шашаев Ә.Қ., Смагулов Б.Қ., Тылахметова А.С. ҚАЗАҚСТАН ҚАЗАҚТАРЫ ГЕНЕАЛОГИЯЛЫҚ ТОПТАРЫНЫҢ ҚАБІР ҮСТІНДЕГІ ҚҰРЫЛЫСТАРЫ.....	460
Шілдебай С.Қ. СЕЙІТҚАЛИ МЕНДЕШЕВТИҢ ҚОҒАМДЫҚ-САЯСИ ЖӘНЕ МЕМЛЕКЕТ.....	472

СОДЕРЖАНИЕ

Абдукадыров Н.М., Нұсқабай П.П., Сабанчиева Ж.М. ВЛИЯНИЕ ЕВРОПЕЙСКОЙ СИСТЕМЫ НА РЕФОРМУ ТАНЗИМАТА И МУСТАФА РЕШИД ПАША.....	5
Азмуханова А., Эгамбердиев М., Шаншарбек У. ПРОБЛЕМЫ ИССЛЕДОВАНИЯ КОНСОЛИДАЦИИ И СОТРУДНИЧЕСТВА ТЮРКСКИХ НАРОДОВ В КОНЦЕ XIX – НАЧАЛЕ XX ВЕКОВ.....	16
Акымбек Е.Ш., Шагирбаев М.С. СТРАТИГРАФИЯ СРЕДНЕВЕКОВЫХ ТОРТКУЛИ В ШУЙСКОМ ДОЛИНЕ (X-XII вв.).....	25
Атыгаев Н.А. ЕЩЕ РАЗ О ВРЕМЕНИ СМЕРТИ И МЕСТЕ ЗАХОРОНЕНИЯ КАСЫМ-ХАНА.....	41
Ахантаева А.Ж. ОБЫЧАИ, ПРИМЕТЫ И ЛЕГЕНДЫ КАЗАХСКОГО НАРОДА, СВЯЗАННЫЕ С ЗЕМЛЕДЕЛИЕМ.....	48
Бахтыбаев М.М. ВКЛАД Н.Н. ПАНТУСОВА В ИЗУЧЕНИЕ ПАМЯТНИКОВ СЕМИРЕЧЬЯ.....	60
Билалов С.У., Тажекеев А.А., Дарменов Р.Т. АРХЕОЛОГИЧЕСКИЕ РАБОТЫ НА РАННЕСРЕДНЕВЕКОВОМ ГОРОДИЩЕ СОРТОБЕ I.....	77
Галиев А.А., Устемирова А.О., Қыдырғажы Б.М. ОТ ВЕЛИКОГО ШЕЛКОВОГО ПУТИ К «ПОЯСУ И ПУТИ».....	89
Джумагазиева А.Н. ПОСТРЕВОЛЮЦИОННАЯ ИСЛАМИЗАЦИЯ ОБЩЕСТВЕННО-ПОЛИТИЧЕСКОЙ ЖИЗНИ В ИРАНЕ.....	103
Жылгелді Ж.С. ИСТОЧНИКИ ИСТОРИИ КОЛЛЕКТИВИЗАЦИИ В 20-30 ЛЕТ XX ВЕКА.....	115
Жылкышыбаева К.К. ВЗГЛЯДЫ НА ИСТОРИЧЕСКОЕ ОБРАЗОВАНИЕ УЧЕНЫХ В ЕВРОПЕ: ИСТОРИКО-ФИЛОСОФСКИЙ АНАЛИЗ.....	122
Ибраева А.Г., Садыков Т.С., Темирханова А.С. ИССЛЕДОВАНИЯ О ХАКИМ АБАЕ В ТРУДАХ АКАДЕМИКА МАНАШ КОЗЫБАЕВА.....	136
Ибраева А.Г., Темирханова А.С. СЕВЕРНЫЙ КАЗАХСТАН СКВОЗЬ ВЕКОВ (историко-сравнительный анализ).....	147
Ильясова К.М., Байманов А.А. СКРИПАЧ АЛИМ АЛМАТ (ГАЛИМЖАН АБСАЛЯМОВ) И ЕГО СТАНОВЛЕНИЕ КАК МУЗЫКАНТА.....	159
Ильясова К.М. МАНУСКРИПТ СОСТОЯЩИЙ ИЗ МИЛЛИОНА ИЕРОГЛИФОВ (по проектам исследования рукописей «Су Бэйхай. Общая история казахов» проведенных проф. Турсунханом Закенулы Кайыркеном).....	174
Иманалиева Е. ОСОБЕННОСТИ ВНЕШНЕПОЛИТИЧЕСКИХ ОТНОШЕНИЙ КАЗАХСКОГО ХАНСТВА В XVI ВЕКЕ.....	187
Исмаилов С.С., Еришева А.А. ИСТОРИЯ РАЗВИТИЯ УРАЛО-ЭМБИНСКОГО НЕФТЯНОГО РАЙОНА И ПЕРВЫЕ НЕФТЕПРОМЫСЛЫ....	193
Исова Л., Апасатарова Г. ОТНОШЕНИЯ КАЗАХСТАНА И ИРАНА В РАМКАХ СОВРЕМЕННЫХ ГЕОПОЛИТИЧЕСКИХ ПРОЦЕССОВ.....	199
Карибаев Б.Б., Нуртазина Н.Д. ИСТОРИЧЕСКАЯ ФИГУРА КАЗАХСКОГО ХАНА АЗ-ДЖАНИБЕКА(на основе восточных нарративов и генеалогических мифов казахов).....	211
Кулдибаев Е.К., Саркулова С.Д. ГОНЕНИЯ НА ДЕЯТЕЛЕЙ ИСКУССТВА В 30-Х ГОДАХ XX ВЕКА.....	232
Қайыркен Т.З., Ильясова З.С. ИСПИДЖАБ И БЛИЗЛЕЖАЩИЕ К НЕМУ ГОРОДА И НАСЕЛЕННЫЕ ПУНКТЫ В СРЕДНЕВЕКОВЫХ ПИСЬМЕННЫХ ИСТОЧНИКАХ.....	242
Картабаева Е.Т. ДУХОВНАЯ МОДЕРНИЗАЦИЯ И ИСЛАМ.....	253
Койгелдиев М.К. МАГЖАН ЖУМАБАЕВ: ИДЕЯ ОКТЯБРЬСКОЙ РЕВОЛЮЦИИ ДЛЯ НАС БЫЛА ЧУЖАЯ.....	265
Мажибаева Ш.О. МАССОВОЕ ПЕРЕСЕЛЕНИЕ КАЗАХОВ ЗА РУБЕЖ В 1928-1933 ГОДЫ.....	273

Мажикызы Н. ИСКУССТВО ОБРАБОТКИ КОЖИ У КАЗАХОВ КИТАЯ.....	279
Макашева К.Н., Шалкеева З. ОРГАНИЗАЦИЯ ИСЛАМСКОГО СОТРУДНИЧЕСТВА И ЕВРОПЕЙСКИЙ СОЮЗ: ОСНОВНЫЕ НАПРАВЛЕНИЯ СОТРУДНИЧЕСТВА.....	286
Мухатова О.Х., Садвокасова З.Т. ВООРУЖЕННОЕ СОПРОТИВЛЕНИЕ В МАНГИСТАУ.....	293
Мухитов К. КАЗАХСКАЯ БОРЬБА: ПРОШЛОЕ, СЕГОДНЯ И БУДУЩЕЕ.....	307
Мухитов К. СТРОИТЕЛЬСТВО ЖЕЛЕЗНОЙ ДОРОГИ МАКАТ-УЗЕНЬ.....	318
Надырбеков Н.К. САКРАЛЬНАЯ ТОПОГРАФИЯ ДРЕВНЕГО И СРЕДНЕВЕКОВОГО ВОСТОЧНОГО КАЗАХСТАНА.....	326
Оспангалиев К.А. О ХОДЕ ПРОВЕДЕНИЯ ВЫБОРОВ ВСЕРОССИЙСКОГО УЧРЕДИТЕЛЬНОГО СОБРАНИЯ ВОСТОЧНО-КАЗАХСТАНСКОЙ ОБЛАСТИ.....	340
Раздыков С.З., Зайнов А.М. САРМАТСКАЯ КУЛЬТУРА НА СЕВЕРО-ВОСТОЧНОМ ПРИКАСПИИ В ПРИЛЕГАЮЩИХ К НЕМУ РАЙОНАХ: ПРОБЛЕМЫ, ГИПОТЕЗЫ.....	350
Рахбаев К.К. ИСТОРИЯ ЖЕЛТАУСКИХ МЕЧЕТЕЙ (СЕРЕДИНА XIX – НАЧАЛО XX ВЕКОВ).....	363
Садыкова А.М. ПОЛИТИКА СОВЕТСКОЙ ВЛАСТИ В ОТНОШЕНИИ РЕЛИГИИ В ПЕРИОД ВТОРОЙ МИРОВОЙ ВОЙНЫ.....	371
Сугирбаева Г.Д., Исабек Б.К., Омарбаев Ы.К. ПОРЯДОК РЕГИСТРАЦИОННОЙ СИСТЕМЫ ДОКУМЕНТИРОВАНИЯ ВЫЕЗДА ЗА ГРАНИЦУ В КАЗАХСКОЙ ССР: ПЕРИОД ЗАСТОЯ.....	379
Сыздыкова А.М., Молдакимова А.С. АКТИВНОСТЬ ЭКОЛОГИЧЕСКИХ ДВИЖЕНИЙ ПРИИРТЫШЬЯ 80-Е ГОДЫ XX ВЕКА: КЛАССИФИКАЦИЯ И МЕТОДЫ.....	388
Тайман С.Т., Сүгірбай М. ИСТОРИЧЕСКИЕ СВЕДЕНИЯ В ДАСТАНЕ С.ЖАНГАБЫЛОВА «ДОСАН БАТЫР».....	395
Толамисов А.Г. ИНТЕГРАЦИЯ КАЗАХСКИХ ДИАСПОР И РОЛЬ «МАЛЫХ КУРУЛТАЕВ».....	417
Тулбаев Т.А., Абикинова Г.Е. ПРОИЗВОДСТВО СТРОИТЕЛЬНЫХ МАТЕРИАЛОВ И ОБРАБОТКА МИНЕРАЛЬНОГО СЫРЬЯ НА ЮГЕ КАЗАХСТАНА ВО ВТОРОЙ ПОЛОВИНЕ XIX – НАЧАЛЕ XX.....	425
Ужкенов Е.М., Шотанова Г.А. ВНЕШНИЕ ФАКТОРЫ ПОЛИТИЧЕСКОГО КРИЗИСА В КАЗАХСКИХ СТЕПЯХ (вторая половина XVIII - начало XIX вв.).....	437
Хабижанова Г.Б., Алмагамбетова А.М. НЕКОТОРЫЕ АСПЕКТЫ ОТНОШЕНИЙ МЕЖДУ ПЛЕМЕНАМИ КАРАХАНИДСКОГО ГОСУДАРСТВА И ОГУЗАМИ.....	452
Шашаев А. К., Смагулов Б. К., Тылахметова А.С. НАМОГИЛЬНЫЕ СООРУЖЕНИЯ ГЕНЕАЛОГИЧЕСКИХ ГРУПП КАЗАХОВ КАЗАХСТАНА И РОССИИ.....	460
Шилдебай С.К. ОБЩЕСТВЕННО-ПОЛИТИЧЕСКАЯ И ГОСУДАРСТВЕННАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ СЕЙТКАЛИ МЕНДЕШЕВА.....	472

CONTENTS

Abdukadyrov N.M., Nuskabay P.P., Sabanchieva Zh.M. INFLUENCE OF THE EUROPEAN SYSTEM ON TANZIMATS REFORM AND MUSTAFA RESHID PASHA.....	5
Azmukhanova A., Egamberdiyev M., Shansharbek U. PROBLEMS OF STUDYING CONSOLIDATION AND COOPERATION OF TURKIC PEOPLES OF THE LATE XIX - EARLY XX CENTURIES.....	16
Akymbek E.Sh., Shagirbaev M.S. THE STRATIGRAPHY OF MEDIEVAL TORTKULS IN SHU VALLEY (X-XII cc.).....	25
Atygayev N.A. ONCE AGAIN ABOUT THE TIME OF DEATH AND THE PLACE OF BURIAL KASYM-KHAN.....	41
Akhantaeva A.Zh. THE KAZAKH CUSTOMS, TRADITIONS AND LEGENDS RELATED TO AGRICULTURE.....	48
Bakhtybaev M.M. N.N. PANTUSOV'S CONTRIBUTION IN THE STUDY OF THE MONUMENT OF THE SEMIRECHYE.....	60
Bilalov S.U., Tazhekeyev A.A., Darmenov R.T. ARCHAEOLOGICAL RESEARCH ON THE EARLY MEDIEVAL SETTLEMENT.....	77
Galiev A.A., Ustemirova A.O., Kydyrgozhy B.M. OF SORTOBE 1 FROM GREAT SILK ROAD TO "ONE BELT ONE ROAD".....	89
Jumagazyeva A.N. POST-REVOLUTIONARY ISLAMIZATION OF POLITICAL LIFE IN IRAN.....	103
Zhylgeldi Zh.S. SOURCES OF HISTORY OF COLLECTIVIZATION IN 20-30 YEARS OF THE XX CENTURY.....	115
Zhylkyshybayeva K.K. VIEWS ON THE HISTORICAL EDUCATION OF SCIENTISTS IN EUROPE: A HISTORICAL-PHILOSOPHICAL ANALYSIS.....	122
Ibraeva A.G., Sadykov T.S., Temirkhanova A.S. RESEARCH ON HAKIM ABAI IN THE WORKS OF ACADEMICIAN MANASH KOZYBAYEV.....	136
Ibraeva A.G., Temirkhanova A.S. NORTH KAZAKHSTAN THROUGH THE AGES (historical and comparative analysis).....	147
Ilyassova K.M., Baimanov A.A. VIOLINIST ALIM ALMAT (GALIMZHAN ABSALYAMOV) AND HIS PATH OF BECOMING AS A MUSICIAN.....	159
Ilyassova K.M. A MANUSCRIPT CONSISTING OF MILLION HIEROGLYPHICS (on manuscript research projects «Su Beihai. The general history of the Kazakhs» conducted by Prof. Tursunkhan Zakenuly Kayirken).....	174
Imanalieva E. GOALS AND FEATURES OF KAZAKH KHANATE'S FOREIGN POLITICAL RELATIONS IN THE XVI CENTURY.....	187
Ismailov S. S., Yerisheva A.A. HISTORY OF DEVELOPMENT OF THE URAL-EMBINSKY OIL REGION AND THE FIRST OIL FIELDS.....	193
Isova L., Apsattarova G. RELATIONSHIP BETWEEN KAZAKHSTAN AND IRAN IN THE FRAMEWORK OF MODERN GEOPOLITICAL PROCESSES.....	199
Karibayev B.B., Nurtazina N.D. HISTORICAL FIGURE OF KAZAKH KHAN AZ-JANIBEK (based on the eastern narratives and genealogical myths of Kazakhs).....	211
Kuldybaev E., Sarkulova S. THE PERSECUTION OF ARTISTS IN THE 1930S.....	232
Kaiyrken T.Z., Ilyassova Z.S. SISFIDJAB AND NEARBY TOWNS AND LOCALITIES IN MEDIEVAL WRITTEN SOURCES.....	242
Kartabayeva E.T. SPIRITUAL MODERNIZATION AND ISLAM.....	253
Koigeldiyev M. MAGZHAN ZHUMABAYEV: THE IDEA OF THE OCTOBER REVOLUTION WAS FOREIGN TO US.....	265

Mazhibayeva Sh.O.	
MASS MIGRATION OF KAZAKHS ABROAD IN 1928-1933.....	273
Mazhikyzy N.	
LEATHER TREATMENT ART AT THE CHINESE KAZAKHS.....	279
Makasheva K.N., Shalkeyeva Z.	
ORGANIZATION OF ISLAMIC COOPERATION AND THE EUROPEAN UNION: MAIN AREAS OF COOPERATION.....	286
Mukhatova O., Sadvokasova Z.T.	
THE ARMED RESISTANCE IN MANGISTAU.....	293
Mukhitov K.	
KAZAKH WRESTLING: PAST, TODAY AND FUTURE.....	307
Mukhitov K.	
CONSTRUCTION OF THE MAKAT-UZEN RAILWAY.....	318
Nadyrbekov N.K.	
SACRED TOPOGRAPHY OF ANCIENT AND MEDIEVAL KAZAKHSTAN.....	326
Ospangaliev K.A.	
ON THE COURSE OF THE ELECTION OF THE ALL-RUSSIAN FOUNDING MEETING OF THE EAST KAZAKHSTAN REGION.....	340
Razdykov S.Z., Zainov A.M.	
SARMATIAN CULTURE IN THE NORTH-EAST CASPIAN AND ADJACENT AREAS: PROBLEMS, HYPOTHESES.....	350
Rakhbayev K.K.	
HISTORY OF ZHELTAU MOSQUES (MID-XIX-EARLY XX CENTURIES).....	363
Sadykova A.M.	
POLICY OF THE SOVIET GOVERNMENT IN RELATION TO RELIGION DURING WORLD WAR II.....	371
Sugirbayeva G.D., Issabek B.K., Omarbayev Y.K.	
REGISTRATION SYSTEM PROCEDURE FOR DOCUMENTING TRAVEL ABROAD IN THE KAZAKH SSR: PERIOD OF STAGNATION.....	379
Syzdykova A., Moldakimova A.	
ACTIVITY OF ECOLOGICAL MOVEMENTS OF PRIYRTISHIYA IN THE 80s OF THE XX CENTURY: CLASSIFICATION AND METHODS.....	388
Taiman S.T., Sugurbay M.	
HISTORICAL SOURCES IN THE EPIC POEM OF S.ZHANGABYLOV «DOSAN BATYR».....	395
Tolamissova A.G.	
INTEGRATION OF THE KAZAKH DIASPORES AND THE ROLE OF «SMALL KURULTAIS».....	417
Tulebaev T.A., Abikenova G.E.	
PRODUCTION OF BUILDING MATERIALS AND PROCESSING OF MINERAL RAW MATERIALS IN THE SOUTH OF KAZAKHSTAN IN THE SECONDHALF OF THE 19TH - EARLY 20TH CENTURIES.....	425
Uzhkenov E.M., Shotanova G.A.	
EXTERNAL FACTORS OF THE POLITICAL CRISIS IN THE KAZAKH STEPPES (second half of the 18-th - the beginning of the 19-th centuries).....	437
Habizhanova G.B., Almagambetova A.M.	
SOME ASPECTS OF RELATIONS BETWEEN THE TRIBES OF KARAKHANID STATE AND THE OGHUZES.....	452
Shashaev A., Smagulov B., Tylakhmetova A.	
GRAVE CONSTRUCTIONS OF GENEALOGICAL GROUPS OF KAZAKHS IN KAZAKHSTAN AND RUSSIA.....	460
Shildebay S.	
PUBLIC, POLITICAL AND STATE ACTIVITIES OF SEYTKALI MENDESHEV.....	472

EDU.E-HISTORY.KZ

электрондық ғылыми журналы 2020. 1(21)

Бас редактор:
Қабылдинов З.Е.

Компьютерде беттеген:
Зикирбаева В.С.

Жарияланған күні: 30.03.2020.
Пішімі 70x100/16. Баспа табағы 26,6.

Құрылтайшысы және баспагері:
Қазақстан Республикасы Ғылым және жоғары білім министрлігі Ғылым комитеті
Ш.Ш. Уәлиханов атындағы Тарих және этнология институты
ШЖҚ РМК

Редакция мен баспаның мекен-жайы:
050010, Қазақстан Республикасы, Алматы қ., Шевченко көш., 28-үй
ҚР ҒЖБМ ҒК Ш.Ш. Уәлиханов атындағы Тарих және этнология институты
ШЖҚ РМКТел.: +7 (727) 261-67-19, +7 (727) 272-47-59

Е-mail: edu.history@bk.ru.
Журнал сайты: <https://edu.e-history.kz>

Ш.Ш. Уәлиханов ат. ТжЭИ басылған:
050010 Қазақстан Республикасы, Алматы қ., Шевченко көш., 28-үй